COLOFON

Uitgave
Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland
Postbus 90602
2509 LP 's-Gravenhage
telefoon 070-3116611

Samenstelling/Productie
mw. drs. M. Bookelman
mw. I. Ender
mw. drs. M. Höfkens
M. van Ingen
drs. M. Jansen
mw. drs. S.R. Jonkergouw
mw. M. Mohansingh
drs. A.F.J. Niemeijer
mw. drs. L.A. Nizet
mw. R. Ramautar
mw. drs. C. Scheffer
ir. Th. A.J. Schiere
drs. A. Schuurman
mw. drs. E.B. de Snoo-van de Garde
ing. M. Spooren
drs. J.L.R. Valk
ir. M. Verwey

Begeleidingscommissie
L.J. van den Boogert
D. Brouwer de Koning
drs. R. Daalder
drs. Th. M. Elsing
W. de Jong
drs. W.B.J. Polman
ir. D. van der Veen
ir. J. G. Wegner

Vormgeving
Facilitaire Dienst, Bureau Vormgeving

Druk
Rooduyn vorm & druk

's-Gravenhage, december 1994

A. **HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING**
J. Bookelman
september 1993

B. **BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK**
E.B. van de Garde
L.A. Nizet
mei 1990

C. **STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE**
C. Scheffer
A. Schuurman
oktober 1993

D. **GEBIEDEN MET BIJZONDERE WAARDEN**
C. Scheffer
A. Schuurman
mei 1994

E. **INVENTARISATIE**
E.B. van de Garde
L.A. Nizet
C. Scheffer
1989/1994

INHOUDSOPGAVE

A. HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING

1. INLEIDING

2. FYSISCHE GESTELDHEID
   2.1. Bodemgesteldheid
   2.2. Afwatering

3. GRONDGEBRUIK
   3.1. Ontginning en agrarisch grondgebruik
   3.2. Niet-agrarisch grondgebruik
   3.3. Visuele karakteristiek

4. INFRASTRUCTUUR
   4.1. Landwegen
   4.2. Waterwegen
   4.3. Dijken en kaden
   4.4. Spoor- en tramwegen
   4.5. Nutsvoorzieningen

5. NEDERZETTINGEN
   5.1. Bevolking
   5.2. Bestaansmiddelen
   5.3. Voorzieningen
   5.4. Woningbouw
   5.5. Verspreide bebouwing

LITERATUURLIJST

VOORNAAMSTE GEBRUIKTE KAARTEN

BIJLAGEN

B. BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK

C. STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

D. GEBIEDEN MET BIJZONDERE WAARDEN

E. INVENTARISATIE

A. HISTORISCH-GEOGRAFISCHE BESCHRIJVING

1. INLEIDING

De gemeente Voorburg ligt binnen de regio West-Rijnland in het westen van de provincie Zuid-Holland. In het noordoosten en oosten grenst ze aan de gemeente Leidschendam, in het zuiden aan Rijswijk en in het westen aan Den Haag (zie figuur 1.).

De gemeentegrenzen zijn zowel historisch-juridisch, planologisch-administratief als functioneel-landschappelijk van aard. De loop van de grensscheidingen van het oude ambacht Voorburg is in de huidige gemeentegrenzen nog herkenbaar. De noordoostelijke gemeentegrens met Leidschendam loopt in een vrij rechte lijn vanaf de spoorweg Den Haag - Leiden naar de Vliet en volgt hiermee de inmiddels grotendeels verdwenen landscheiding tussen de Hoogheemraadschappen van Rijnland en Delfland. De Vliet vormt de zuid-oostelijke gemeentegrens. De westelijke gemeentegrens volgt de spoorlijn Den Haag - Leiden. De zuidgrens van de gemeente wordt in het oosten bepaald door de Haag- of Trekvliet en in het westen door de spoorlijn Den Haag - Utrecht. Door een grenswijziging nam het grondgebied van de gemeente Voorburg in 1907 af. De grens tussen Den Haag en Voorburg was oorspronkelijk de Schenkwatering. Toen in 1843 de spoorlijn Leiden - Den Haag tot stand kwam, werd deze in de volle lengte door Voorburgs gebied gelegd en sneed daarmee een strook van ongeveer 200 m. breedte van Voorburg af. In 1907 werd deze strook en ook het gebied tussen genoemde spoorlijn en de Broeksloot ten zuidwesten van de spoorlijn Den Haag - Utrecht (de Binckhorst) bij Den Haag gevoegd.

Op 1 januari 1992 telde de gemeente Voorburg 39831 inwoners. De totale oppervlakte bedraagt 6.33 km². Daarmee komt de bevolkingsdichtheid op 6292 inwoners per km² landoppervlak. De gemeente omvat slechts de kern Voorburg.

2. FYSISCHE GESTELDHEID

2.1. Bodemgesteldheid

Voorburg is ontstaan op één van de duinenrijen die zich in de loop der tijd voor de Noordzeekust vormden, en wel op de eerste strandwal. Deze strandwal strekt zich ongeveer uit van het huidige Wateringen tot Voorschoten en werd ongeveer 3000 jaar v. Chr. gevormd. De strandwal werd aan één zijde begrensd door veenland, aan de andere zijde door de Vliet. De strandwal zelf bestaat uit leemarm, matig fijn en tot op grote diepte ontkalkt zand.

De genese van het landschap in de gemeente begon circa 5500 v. Chr. toen zich een strandwallenkust vormde. In totaal werden er drie strandwallen opgeworpen. De strandwallen lagen min of meer evenwijdig aan en landinwaarts van de huidige kustlijn. Na de sluiting van de kust (circa 2300 v. Chr.) ontstonden op de wallen duinen. De wind stoof de op het strand geworpen zandmassa's op tot een reliëfrijk zandgebied, de Oude Duinen. Deze kwamen op enkele meters boven het huidig zeeniveau te liggen. Tussen de verschillende achter elkaar gelegen strandwallen ontstonden lagergelegen strandvlakten, waar als gevolg van een slechte afwatering veenvorming optrad.

Vrijwel het gehele grondgebied van de gemeente Voorburg valt tegenwoordig binnen de bebouwde kom. Hierdoor zijn plaatselijke verschillen in bodemgesteldheid niet direct waarneembaar. Dit geldt tevens voor het reliëf. De strandwal ligt thans iets boven NAP. De strandvlakten lagen ca. 1 m -NAP.

2.2. Afwatering

Het grondgebied van de gemeente Voorburg behoort waterstaatkundig gezien geheel tot de boezem van het Hoogheemraadschap van Delfland. Het Heemraadschap (later Hoogheemraadschap) van Delfland is waarschijnlijk omstreeks 1300 ontstaan door de gemeenschappelijke belangen die de gronden in het zuidwestelijk deel van Hollands vasteland hadden bij de waterkering langs de zee en de Maasmond en bij de gemeenschappelijke afwatering in die Maasmond. Aanvankelijk vond afwatering plaats via een groot aantal natuurlijke en enkele gegraven wateren. Deze binnenwateren loosden later op enkele plaatsen door sluizen (de Maassluis) op de zee of de grote rivieren. In de Late Middeleeuwen ging men kleine stukken land met lage kaden omringen, waardoor ze werden afgescheiden van het omringende water; het ontstaan van afzonderlijke afwateringseenheden en polders.

Het grondgebied van Voorburg wordt vrijwel in zijn geheel ingenomen door de Veen- en Binkhorstpolder (504 ha). De polder bestond waterstaatkundig uit twee delen, namelijk de Veenpolder en de Binkhorstpolder. De twee delen werden gescheiden door een binnenwaterkering, de Bovenkade. Deze liep even ten noordoosten van de Broeksloot vanaf de Haagvliet naar de Landscheiding. De Veenpolder dateert van 1442. Deze polder wordt in het noorden begrensd door de Bezuidenhoutseweg, in het oosten door de Landscheiding, in het zuiden door de Broeksloot en in het westen door de Trekvliet. In 1459 werd de Veenpolder gesplitst door ter hoogte van de Binckhorst een tussendijk aan te leggen, de

Bovenkade, waardoor de Binckhorstpolder van de Veenpolder werd afgescheiden. Halverwege de 15e eeuw waren er dan ook twee molens in Voorburg, de Veenmolen (1446) voor de Veenpolder en de Binckhorstmolen (1461) voor de Binkhorstpolder. De Veenmolen sloeg uit op de Haagvliet en lag ongeveer ter plaatse van de huidige Haagse gasfabriek. Ook de Binckhorstmolen sloeg uit op de Haagvliet; deze stond even ten zuiden van de hofstede 'te Binckhorst'. In 1620 werd de Binckhorstmolen buiten gebruik gesteld en werd een nieuwe molen gebouwd aan de Binnenwetering op de plaats van de nu nog bestaande molen 'De Vlieger' (1621). In 1872 werd ten dienste van beide polders in de Binkhorstpolder een stoomgemaal gesticht. Dit sloeg uit op de Broeksloot. De molen aan de Haagvliet werd afgebroken. In 1879 werden de twee polders administratief verenigd tot de Veen- en Binkhorstpolder. De buiten gebruik zijnde poldermolen 'De Vlieger' is in de loop der tijd geheel door moderne bebouwing ingesloten en staat tegenwoordig aan de Allard Piersonkade. Het stoomgemaal staat aan de Van Woudekade en is geëlectrificeerd. Ook dit gebouw heeft zijn vrije ligging door het oprukken der bebouwing verloren.

3. GRONDGEBRUIK

3.1. Ontginning en agrarisch grondgebruik

Binnen de gemeente Voorburg begon de kolonisatie van de woeste gronden in de 12e eeuw. De strandwallen, die de klei- en veengebieden beschermden tegen de invloeden van de zee, waren door hun gunstige ligging zeer geschikt voor bewoning. In de gehele strook binnenduinen van Kennemerland tot Monster ontstond een aantal kleine nederzettingen van pioniers. Landbouw en veeteelt vormden de voornaamste middelen van bestaan. De grond in de directe omgeving van de strandwal werd als bouwland in gebruik genomen, terwijl de lager gelegen gronden als weidegrond of hooiland werden benut. De lagere duinstroken of 'geesten' werden benut de akkerbouw. De weidegronden bevonden zich aan weerszijden van de duinstrook. Op de grens van strandvlakte en de Oude Duinen lagen op een rij de boerderijen. Door de strandvlakten waren in de lengterichting grenswateringen gegraven, die ook dienst deden voor de afwatering. De nederzettingen worden ook wel geestdorpen genoemd. Het geestdorp Voorburg werd gevormd door een aantal boerderijen met de daarbij behorende stukken bouwland en weidegronden, temidden waarvan het gemeenschappelijke bouwland, de geest, lag. De vermoedelijke plaats van de geest in Voorburg ligt ingesloten door de Parkweg (vroeger Achterweg) en het Oosteinde (vroeger Voorweg). De aanliggende hoeven hadden een blokverkaveling. De scheidingen tussen deze hoeven liepen vrijwel loodrecht op de geest aan. Het land buiten de buurtschap was onverdeeld en werd gemeenschappelijk gebruikt, onder meer als hooiland of voor het graven van turf. Later werden ook deze gronden benut voor de veeteelt. Rond 1850 bestond zo'n 70 procent van het cultuurland uit weide- en hooiland. De inwoners vonden voornamelijk een bestaan in landbouw en veeteelt. Er werd onder meer veel hennep geteeld. Het bouwland lag op de strandwal, terwijl de lager gelegen gronden in gebruik waren als weiland.

Aan het begin van de 20e eeuw bestond nog altijd het overgrote deel van de gemeente Voorburg uit grasland en was de veeteelt de belangrijkste bron van inkomsten. De in de loop van de 20e eeuw oprukkende bebouwing drong het grasland echter in toenemende mate terug. Rond 1940 bestond nog zo'n 60 procent van het cultuurland uit grasland. Enkele percelen land rond het dorp waren in gebruik voor de tuinbouw. Sedert 1945 is gaandeweg vrijwel het gehele grondgebied van Voorburg door bebouwing ingenomen. Agrarische aktiviteiten vinden binnen de gemeente dan ook nauwelijks meer plaats (er zijn nog slechts twee boerderijen binnen de gemeente). Van de oorspronkelijke verkaveling is vrijwel niets meer over.

3.2. Niet-agrarisch grondgebruik

In de 19e eeuw lag in Voorburg, vooral langs de Vliet, een groot aantal buitenplaatsen. Omdat het vlak bij het landelijk regeringscentrum lag, had Voorburg zich ontwikkeld tot een plaats waar belangrijke en gegoede burgers hun buitenverblijf hadden. Zo liet de staatsman C.Huygens hier in de 17e eeuw zijn lusthof 'Hofwijck' bouwen. Tegenwoordig is het een museum. In de vorige eeuw woonde prinses Marianne op de inmiddels verdwenen buitenplaats 'Rusthof'. In huize 'Vreugd en Rust' werd de staatsman Groen van Prinsterer geboren. De buitenplaatsen 'Arentsburg' en 'Hoekenburg' vormen momenteel samen het doveninstituut 'Effatha'. De buitenplaatsen met hun vaak grote tuinen namen in de 19e

eeuw een substantieel deel in van het grondgebied. In de 20e eeuw werden echter enkele buitens afgebroken en tuinen verkaveld tot villaparken.

Vanaf het begin van de 20e eeuw legde de woningbouw in toenemende mate beslag op het grondgebied van de gemeente. Na de Tweede Wereldoorlog werd vrijwel alle landbouwgrond opgeofferd aan woningbouw, wegen- en parkaanleg. Tegenwoordig valt dan ook vrijwel het gehele grondgebied van de gemeente Voorburg onder de bebouwde kom.

3.3. Visuele karakteristiek

De gemeente Voorburg is nagenoeg volgebouwd. De gemeente ligt temidden van de stedelijke agglomeratie van Den Haag, scherp begrensd door fysieke barrières als de Vliet, autosnelwegen en spoorwegen. Ondanks dit wordt het beeld van Voorburg aan de Vliet ook nu nog bepaald door buitens als 'Middenburg', 'Hofwijck', 'In de Wereldt is veel gevaer', 'Vreugd en Rust' en door buitens aan het Oosteinde als 'Vliet en Burgh' en 'Eemwijk'. Vooral langs de Vliet kent de gemeente een lommerrijk karakter.

4. INFRASTRUCTUUR

4.1. Landwegen

In de 19e eeuw waren de meeste wegen binnen de gemeente nog onverhard. Eén van de weinige verharde wegen in 1850 was de zeer oude weg die vanaf Leiden in de lengterichting over de strandwal loopt. Deze heerweg splitste zich ter plaatse van de huidige 'Oude Kerk' in Voorburg in twee wegen, de één over het tracé van de huidige Geestbrug naar Rijswijk en verder naar Monster (de Achterweg), de ander naar de huidige Oude Tolbrug en verder langs de kleiweg naar Naaldwijk (de Heerweg). Lange tijd was de Heerweg zowel binnen als buiten de dorpskern onverhard. In maart 1820 werd aan Mr. Caan, een vooruitstrevend ingezetene, octrooi verleend voor het aanleggen van een straatweg van Rijswijk over Voorburg en Voorschoten naar De Vink en Leiden. De oude zandweg was zeer moeilijk berijdbaar - 's zomers door het zware zand en 's winters vanwege de dikke modder. Zo werd de heerweg een bestrate tolweg. De tegenwoordige Laan van Nieuw Oosteinde was toen al grotendeels met klinkers bestraat. De laan behoorde tot het in 1801 gesloopte huis Ter Werve en liep van de Voorburgse straatweg tot de Bezuidenhoutse weg. Op deze Laan van Werve bezaten de heren van de Werve een tol. Halverwege de 19e eeuw was de gehele dorpskern bestraat. In 1852 werd de Achterweg (de tegenwoordige Parkweg) met koolas besinteld. Tot werkelijke bestrating kwam het in 1875. De 'heerweg' bestaat thans uit Oosteinde, Herenstraat en Westeinde. De verbindingen haaks op de Vliet zijn van oudsher van enigszins ondergeschikt belang t.o.v. de verbindingen evenwijdig aan de Vliet. Deze waren, met uitzondering van de Laan van Nieuw Oosteinde, omstreeks 1850 dan ook vrijwel alle onverhard. Over de Vliet lagen in het Voorburgse gedeelte vanouds verschillende bruggen. Vanaf Leidschendam waren dat achtereenvolgens: de Alkemabrug, de Wijkerbrug, de Kerkbrug, de Oude en de Nieuwe Tolbrug. (De oorspronkelijke Tolbrug werd later ook wel de Oude- of Oosttolbrug genoemd, teneinde deze te onderscheiden van de later geslagen Nieuwe Tolbrug). De Nieuwe Tolbrug stamt uit 1556. De brug vormde een onderdeel van het (jaag)pad langs de Trekvliet. De huidige Geestbrug (vervangen in de jaren 1930) ligt op de grens van Voorburg met Rijswijk over de in de jaren 1344 en '45 gegraven voorloper van de Haagse Trekvaart. Het kanaal doorsneed de oude heerweg en daar deze voor het verkeer zeer belangrijk was, werd er direct een vaste stenen brug over de vaart gebouwd. In 1473 kreeg deze brug een zgn. 'schutdeur'. Aan het eind van de 19e eeuw werden de meeste van deze bruggen vernieuwd. Bij de meeste bruggen staan nog brugwachtershuisjes uit deze tijd: bij de Oude Tolbrug één uit 1891/92, bij de Kerkbrug één uit 1895 en één bij de van Wijkerbrug (bouwjaar niet precies bekend).

Vanaf het begin van de 20e eeuw werd de verbetering van de verkeerswegen door de gemeente krachtig ter hand genomen. Er werden nieuwe brede boulevards, zoals de Prinses Mariannelaan (die in plaats van het zogenaamde Kolenpad kwam) en de Parkweg, ontworpen. In 1907 kwam de verhoogde verbindingsweg, de Koningin Wilhelminalaan, tussen Voorburg en Den Haag tot stand. Bestaande wegen, zoals Oosteinde (na de Eerste Wereldoorlog bestraat), Laan van Nieuw-Oosteinde en de weg naar Veur werden gemoderniseerd. Een brede autoweg verving de Laan van Nieuw Oosteinde. Het lokale stratenpatroon werd uitgelegd in verband met de dorpsuitbreiding. Ook werden in het begin van deze eeuw de vaste Kerk-, Wijker- en Nieuwe Tolbrug door ophaalbruggen vervangen. De (Oude) Tolbrug was al eerder een ophaalbrug geworden. De brug in de Schellinglaan

over de Broeksloot stamt uit ca. 1930. In 1939 werd de grote autoverkeersweg naar Utrecht met grootscheeps viaduct aangelegd. Deze belangrijke weg, bedoeld voor interregionaal verkeer, loopt voor een groot deel evenwijdig aan de spoorlijn Den Haag - Gouda.

In de periode na 1940 ging de sterke uitbreiding van de bebouwing gepaard met de verdere uitleg van het lokale stratenpatroon.

4.2. Wateren

De Vliet is onderdeel van het huidige Rijn-Schiekanaal, de verbinding tussen Delft en Leiden, en vormt de oostgrens van de gemeente Voorburg. De huidige Vliet is zeer waarschijnlijk deels identiek aan het kanaal dat de Romeinse veldheer Corbulo in 47 n. Chr. liet graven tussen de mondingen van Rijn en Maas. Het kanaal heeft dezelfde richting als de strandwal en de heerweg. In de 14e eeuw was de Vliet een belangrijke vaarroute tussen de steden Delft en Leiden. De Vliet sneed de Ovenzijdwinde bij het tegenwoordige Leidschendam en was daar in de middeleeuwen door een dam afgesloten. Op de dam was een overtoom, een sleephelling waar kleine vaartuigen met een windas overheen werden getrokken. In 1648 ging de dam door de aanleg van een nieuwe sluis definitief open voor het scheepvaartverkeer, zij het slechts voor schepen van zeer beperkte capaciteit. In 1886 nam de provincie het jaagpad en de Vliet in beheer. Direct daarna werd de bevaarbaarheid van de Vliet door verdieping van het kanaal, vernieuwing der bruggen en verbreding van de sluizen verbeterd.

Loodrecht op de Vliet staat de Haagse Trekvliet. De voorganger van de Trekvliet, de Vroonsloot, is in 1344/45 gegraven. De Trekvliet loopt vanaf het Haagse Binnenhof via het Spui tot aan de Vliet. De Vroonsloot, vormde in de middeleeuwen de westelijke grens van het ambacht Voorburg. Deze liep in een rechte lijn vanaf de Vliet langs de Frederiklaan en de Penninglaan in Rijswijk door een gedeelte van de latere Trekvliet naar het Spaarneplein in Den Haag. In 1891 werd de Trekvliet aanzienlijk verbreed, waarbij het buiten 'Burchvliet', dat in de 2e helft al was gedegradeerd tot blekerij, moest verdwijnen.

Hoewel de Schenk tegenwoordig buiten de gemeente Voorburg valt, vormde dit water vroeger de grens met het ambacht Den Haag. Ten zuiden van de Bezuidenhoutseweg had de graaf een gebied gereserveerd voor het steken van turf. In 1403 werd het gebied ingepolderd en werd een scheisloot gegraven op de grens van de ambachten Den Haag en Voorburg. Deze liep van de Trekvliet tot de Landscheiding. De scheisloot of scheiding werd Mitsvein of Midsveen en later Schenkwatering of kortweg Schenk genoemd.

Binnen Voorburg bevonden zich tot enkele decennia geleden nog verschillende afwateringssloten in de lengterichting, zoals de Veen- en Binnenwetering en de Broeksloot. De Veen- en Binnenwetering zijn zo goed als verdwenen. Resten van de Broeksloot zijn nog terug te vinden. De waterlopen werden vanaf de 14e eeuw in het veengebied gegraven ter afwatering van het veen.

4.3. Dijken en kaden

Westelijk van de Vliet werd de grens tussen Voorburg en Leidschendam gevormd door de Ovenzijdwinde, een deel van de Landscheiding tussen Rijnland en Delfland. Deze bestond uit een lage kade of dijk, die zich uitstrekte van de klingen (heuvels) in het zuidelijk deel van Wassenaar, aan het eind van de Bezuidenhoutse weg, tot op de geest van Veur aan de Veurseweg (nu Veurselaan). De Ovenzijdwinde had ten doel eventueel water van Rijnlandse zijde te keren. De eerste vermelding dateert van 1285/86. In 1851/52 werden de grenzen tussen de Hoogheemraadschappen Delfland en Rijnland opnieuw getrokken, en ging er in Veur een strook grond van Rijnland naar Delfland. De landscheiding is momenteel op veel plaatsen onzichtbaar geworden door gebrek aan onderhoud en doorsnijdingen van bebouwing en wegen. Wel is nog een aantal hardstenen grenspalen aanwezig.

Loodrecht op de landscheiding, in de lengterichting over de strandwal lopend, lag de Bovenkade. In 1459 werd de Veenpolder gesplitst door ter hoogte van de Binckhorst een tussendijk aan te leggen, de Bovenkade, waardoor de Binckhorstpolder van de Veenpolder werd afgescheiden. Van deze kade, die aan het begin van de 20e eeuw nog duidelijk in het landschap aanwezig was, is tegenwoordig vrijwel niets meer zichtbaar.

4.4. Spoor- en tramwegen

In 1843 kwam de spoorlijn Leiden - Den Haag tot stand. Deze spoorlijn werd in de volle lengte door de gemeente Voorburg gelegd en sneed daarmee een strook van ongeveer 200 m breedte van Voorburg af. In 1907 werd deze strook bij Den Haag gevoegd. Toen de lijn gereed was werd een halte ingesteld bij de Laan van Nieuw Oosteinde. In 1865 begon de H.IJ.S.M. met het versmallen van de breedspoorweg naar normaalspoor. Tussen Leiden en Den Haag werd de baan in 1867 voltooid. In 1988 werd station Mariahoeve geopend.

In 1870 komt de eerste aansluiting met een andere spoorwegmaatschappij tot stand, namelijk met de in 1845 opgerichtte N.R.S. (Nederlandsche Rhijn Spoorwegmaatschappij). In 1870 werd de lijn Den Haag - Gouda aan het Rhijnspoorwegnet verbonden. De spoorlijn loopt door het zuiden van de gemeente en volgt gedeeltelijk de zuidelijke gemeentegrens. Ook aan deze lijn kreeg Voorburg een halte (station Voorburg). Dit gaf enige problemen met de H.IJ.S.M. Deze had namelijk concessie willen hebben voor het traject Scheveningen - Den Haag - Leiden - Woerden. Toen deze concessie geweigerd werd en de N.R.S. wel toestemming kreeg voor de spoorlijn naar Gouda, liet de directie van de H.IJ.S.M. uit wraak de halte aan de Laan van Nieuw Oosteinde opheffen. Later werd één en ander wel weer rechtgetrokken. Het in 1870 gebouwde station Voorburg werd in de loop der jaren uitgebreid. Het gebouw werd in 1980 gesloopt. Er werd een noodstation geplaatst aan de overzijde (Westeinde-zijde), dat tot 1988 dienst heeft gedaan. Toen werd het nieuwe stationsgebouw aan de eveneens vernieuwde spoorbaan geopend.

De derde spoorlijn binnen de gemeente is die van Den Haag naar Rotterdam, beter bekend als de Hofpleinlijn. Deze spoorbaan doorsnijdt Voorburg in de breedte. Binnen Voorburg heeft de lijn twee haltes: de stations Voorburg-Leidschendam en Voorburg Het Loo. Station Voorburg-Leidschendam in de wijk Voorburg-Oost dateert uit het begin van deze eeuw. Voorburg Het Loo stamt uit 1988 en is gebouwd om de wijk Essesteijn te bereiken. Vanaf

Voorburg-Leidschendam was het mogelijk ook Scheveningen te bereiken. Het idee voor deze spoorlijn was aan het eind van de vorige eeuw ontstaan en in 1899 kregen N.J. Beversen en J. van Heurn een concessie voor een lijn van Rotterdam naar Scheveningen. In het volgende jaar nam de opgerichte Zuid-Hollandse Electrische Spoorweg Maatschappij (Z.H.E.S.M.) de concessie over. De lijn werd aangelegd door de Duitse firma Siemens-Schuckert, die de lijn als een proef voor het rijden met elektrische treinen beschouwde. De lijn werd in 1908 geopend. In oktober 1952 reed de laatste trein naar Scheveningen en werd de spoorlijn opgebroken. De spoorlijn Rotterdam-Hofplein naar Den Haag Hollands Spoor bleef wel bestaan. Toen het nieuwe Den Haag CS werd geopend kwam daar het eindpunt van de Hofpleinlijn. In de 70-er jaren werd de lijn uitgebreid door de aanleg van de Zoetermeerlijn, die een groot stuk van dezelfde spoorbaan gebruikt.

In 1885 werd de stoomtram Den Haag - Leiden door Voorburg in exploitatie genomen. Daar de eigenaars van de Laan van Nieuw Oosteinde niet toestonden dat er van hun weg gebruik werd gemaakt, werd een afzonderlijke trambaan aangelegd achter de bomen van de Laan van Nieuw Oosteinde. Van Veur naar Voorburg reed de stoomtram via het Oosteinde en de tegenwoordige Rembrandtlaan naar de Achterweg (de huidige Parkweg). De remise was gelegen aan de Achterweg. Het complex werd uitgebreid ten behoeve van de elektrische tram, maar is thans gesloopt. De stoomtram volgde vanuit Voorburg de Laan van Nieuw Oosteinde naar de Schenkweg in Den Haag. De lijn was enkelsporig. In 1924 werd de lijn op normaalspoor gebracht en verenigd met de geëlektrificeerde lijn Den Haag-Scheveningen, zodat een doorgaande lijn Leiden - Scheveningen ontstond. Zowel in Voorburg als tussen Voorburg en Leiden werd een geheel nieuwe baan aangelegd. In plaats van de route over het Oosteinde werd een dubbelsporige trambaan tussen Park Vronesteijn en de Rembrandtlaan aangelegd via de Parkweg, die daaraan zijn ontstaan als verkeersweg dankt. Op de Koningin Wilhelminalaan had de tram eveneens een geheel eigen baan; vandaar werd gereden langs de Schenkkade naar de Schenkweg. De lokaaldienst van Voorburg (Park Vronesteijn) naar Scheveningen heeft bestaan van 12 april 1924 tot 31 augustus 1957, het traject Voorburg - Den Haag tot 10 mei 1958. In november 1961 werd de gehele tramlijn tussen Leiden en Voorburg opgeheven.

Op 26 januari 1931 kreeg de HTM vergunning tot uitbreiding van de tramlijn tussen Delft en Rijswijk, om het station in Voorburg aan te doen. Daarvoor moest de Geestbrug vernieuwd worden en moest er voldoende wegbreedte zijn op de Prinses Mariannelaan en de keerlus op het Westeinde en de Laan van Middenburg. Op 4 maart 1931 werd de lokaaldienst van Rijswijk Oranjelaan via de Geestbrugweg verlengd om een tijdelijk eind-punt aan de Cromvlietkade te krijgen. Deze tijdelijke maatregel werd opgeheven toen de Geestbrug halverwege 1932 was vernieuwd en een elektrisch bewogen brug was geworden. Vanaf 1951 kwamen er bussen met bovenleidingsspanning (trolleybussen) in dienst op de lijnen naar Voorburg en Wassenaar, die tot 1963 dienst hebben gedaan.

4.5. Nutsvoorzieningen

Al halverwege de 19e eeuw was het hele dorp 's avonds met lantaarns verlicht. In 1859 werd de Voorburgse straatverlichting (olieverlichting) aanbesteed. In 1867 werd overgegaan op gasstraatverlichting. De petroleumgasfabriek ten behoeve van de straatverlichting vestigde zich aan de Kerklaan op de buitenplaats 'Middendorp'. Het huis was in het midden

van de 17e eeuw ontstaan door samentrekking van 3 middeleeuwse panden. Thans staan naast het huis nog enkele 19e-eeuwse fabrieksgebouwtjes. In 1910 werd in de Tedingerbroekpolder onder de gemeente Stompwijk overgegaan tot de bouw van een gemeentelijke gasfabriek. Zo kwam in 1912 een einde aan de particuliere gasleverantie en werd de fabriek aan de Kerklaan stopgezet. In 1898 werd concessie toegewezen aan de heren W.G.Knokke van der Meulen en J.M.Vas Visser voor de levering van elektrisch licht. De concessie ging in 1903 over op de Elektriciteits-Maatschappij Voorburg. In mei 1905 werd de openbare gasverlichting gedeeltelijk vervangen door elektrische lantaarns. In de dorpskern (Herenstraat en de diverse zijstraten) zijn nog meerdere gietijzeren lantaarnpalen uit deze tijd te vinden. In 1918 kreeg Voorburg aansluiting op het elektriciteitsbedrijf in Den Haag.

In 1894 verkregen Knokke van der Meulen en Vas Visser concessie voor de aanleg en exploitatie van een drinkwaterleiding. Vier jaar later werd hun onderneming omgezet in de Voorburgse Waterleiding-Maatschappij. Op de plaats van het voormalige pompstation aan de Parkweg, hoek Loolaan, staat tegenwoordig de Daltonscholengemeenschap. In 1933 nam de gemeente de Voorburgse Waterleiding over. Binnen deze drinkwaterleiding, 'De Vlietstreek', werken de gemeenten Voorburg, Rijswijk en Leidschendam samen. De watertoren uit 1898 aan het Westeinde werd in 1966 afgebroken.

In 1904 ging men over tot het rioleren van de gemeente. In de Einddorpstraat bevindt zich nog een rioolgemaal uit ca. 1915/20. Begin 1906 bezat Voorburg als eerste plaats in Nederland een gemeentelijke biologische reiniging van het rioolwater. In 1927 werd deze dienst opgeheven. De installatie lag achter het kerkhof, in het centrum van het dorp.

In 1894 deed ook de telefoon in Voorburg haar intrede. Het telefoonbedrijf werd in 1928 aan Den Haag overgedaan.

5. NEDERZETTINGEN

5.1. Algemeen

De gemeente Voorburg wordt in zijn geheel ingenomen door slechts één kern. In tabel 1. zijn gegevens over de bevolkingsontwikkeling van Voorburg verwerkt. Uit de tabel blijkt dat tot het begin van de 20e eeuw het inwonertal van de gemeente geleidelijk is gestegen. De sterke groei van het aantal inwoners in de loop van de 20e eeuw is vooral het gevolg van een hoog vestigingsoverschot. Voorburg werd een woongemeente van waaruit de bewoners voor hun werk naar elders reisden. De uitbreidingen en verbeteringen van het openbaar vervoer, zoals trein en tram (zie hoofdstuk 4) leidden tot de enorme bevolkingsgroei in de 20e eeuw. Zo werd door de aanleg van de Hofspoorlijn in 1908 (zie 4.4) Voorburg als forensendorp van belang voor industriëlen uit Rotterdam.

Tabel 1. De bevolkingsontwikkeling van de gemeente Voorburg in de periode 1622-1990.

jaartal	aantal inwoners
1622	1.558
1680	1.698
1747	1.224
1795	1.654
1809	1.740
1829	1.955
1837	2.099
1847	2.267
1860	2.426
1870	2.678
1880	2.772

jaartal	aantal inwoners
1890	3.260
1900	4.126
1910	4.881
1920	7.198
1930	24.890
1940	26.874
1950	36.182
1960	44.080
1970	45.011
1980	43.883
1890	39.759

5.2. Bestaansmiddelen

Aan het einde van de 15e/begin van de 16e eeuw waren belangrijke bestaansmiddelen binnen de gemeente Voorburg de landbouw, waaronder hennepteelt, de veeteelt, de zandschipperij en het turfsteken, terwijl er verder een bescheiden lakennijverheid bestond en er enige kooien werden gehouden. In 1679 werd de eerste korenmolen gebouwd. Deze werd in 1683 echter al vervangen door een nieuwe daar de oude niet boven de bomen uitkwam en dus nauwelijks wind ving. De in 1912 gesloopte opvolger stond aan de huidige Parkweg, tegenover de Zwarte Laan.

Halverwege de 19e eeuw vonden de meeste inwoners nog altijd een bestaan in de landbouw en de veeteelt. Daarnaast verschafte het werk op de buitenplaatsen aan menigeen een inkomen. Er waren verder een scheepstimmerwerf, een parfumerie en zeepfabriek en een

touwslagerij. In 1856 werd aan de Geestbrug een grote stoommeelfabriek gesticht, welke in 1880 echter geheel afbrandde.

In de 20e eeuw nam de werkgelegenheid in de landbouw sterk af. De landbouwgebieden maakten in toenemende mate plaats voor woningbouw (zie 5.4). Voorburg werd een typische woongemeente. De beroepsbevolking werkte veelal in Den Haag of Rotterdam.

5.3. Voorzieningen

De kerk van Voorburg is waarschijnlijk in het begin van de 13e eeuw gebouwd. Het was een Katholieke kerk die na de Reformatie in handen kwam van de Hervormde gemeente. De kerk is omstreeks 1450 vergroot en aan het einde van de 18e eeuw en in 1842 verbouwd en gerestaureerd. Aan het kerkhof is in 1899 een nieuw deel toegevoegd. In 1966-68 is de kerk nogmaals gerestaureerd. Voor de Franse gemeente werd in 1710 een kerk gebouwd. Tegenwoordig is deze kerk aan de Franse Kerkstraat in gebruik als Gereformeerde kerk. De Rooms Katholieke kerk die in het buurtje Ligte-Turf (Oosteinde) staat en aan St.Martinus is gewijd, is in 1774 gebouwd. In 1893 kwam hiervoor in de plaats een neogotische kerk van de hand van E.J.Margry. Bij deze kerk hoort een eigen begraafplaats die in 1827 is aangelegd. Het parochiehuis aan het Oosteinde stamt uit 1882, de pastorie uit ca. 1900. In 1882 viel ook de oprichting van het Mariagesticht. In 1888 had de 'Doleantie', de afscheiding van de Hervormde kerk waaruit de Gereformeerde kerken ontstonden, een kleine gemeente in Voorburg gesticht. De eerste plaats van samenkomst was 'Bleijenburg' in het Westeinde. In 1889 werd de kerk in de Voorhofstraat in gebruik genomen. Deze werd in 1910 vervangen door die aan de Laan van Oostenburg, welke in 1927 belangrijk is uitgebreid. In ca. 1930 kwam een Rooms Katholieke kerk (Onze Lieve Vrouw ten Hemelopneming) met pastorie aan de Laan van Nieuw Oosteinde tot stand.

De Algemene Begraafplaats aan de Parkweg werd in 1874 voltooid. In 1938 werd de Oosterbegraafplaats aan de Rode Laan geopend.

Aan het begin van de 19e eeuw was er één school in Voorburg. Deze school was voor leerlingen van alle gezindten en stond in de Sionstraat, een zijstraat van de Herenstraat. Tegenwoordig is het vroegere schoolhuis een woning. Het gebouw van de voormalige Sophiakleuterschool stamt uit 1853. In respectievelijk 1880 en 1882 kwamen de eerste Christelijke school (de Christelijke Nationale School aan de Rozenboomlaan) en de eerste Rooms Katholieke school (aan het Oosteinde) tot stand. In 1907 werd de Van Wassenaer-Hoffmanschool geopend, een Christelijke school voor lager onderwijs. Het vroegere schoolgebouw wordt tegenwoordig gebruikt als bureau van de hervormde gemeente. De openbare school aan de van Deventerlaan/Laan van Swaensteijn/Plaats van Middendorp stamt uit ca.1925. De Groen van Prinstererschool aan de Paradijsstraat/van Heeswijkstraat stamt uit 1925-1930.

In 1912 vond de eerste steenlegging plaats van het ziekenhuis Sint Antoniushoeve aan het Oosteinde. Het gebouw is in de jaren '70 afgebroken en het ziekenhuis is overgeplaatst naar de Leidschendam.

Sinds 1926 vormen de voormalige buitenplaatsen 'Arentsburg' en 'Hoekenburg' het doofstommeninstituut 'Effatha'. De gebouwen dateren van rond de eeuwwisseling.Het gemeentehuis aan de Herenstraat werd in 1881/1882 gebouwd.

Het park Vreugd en Rust aan het Oosteinde is een landschapspark dat in de 19e eeuw door J.D.Zocher is ontworpen. Het huis dateert van ca. 1800. In de overtuin staat de orangerie uit de eerste helft van de 19e eeuw. In 1937-38 werd het Juliana-Bernhardpark aangelegd. Aan de overzijde van de Noordenburglaan werd het Boerenbos aangelegd. Dit maakt deel uit van de de groenstrook tussen Vreugd en Rust en Huis ten Bosch, die onbebouwd moest blijven. Achter het aan de overzijde van de Parkweg gelegen Prins Bernhardpark bouwde men in de 30-er jaren nabij de Broeksloot een openbare bad- en zweminrichting.

In de Einddorpstraat bevond zich een oefentoren van de brandweer uit ca. 1940, die inmiddels is gesloopt.

De winkelvoorzieningen zijn vooral geconcentreerd langs de Herenstraat en een deel van de Parkweg, op de beganegrond van daartoe verbouwde woonhuizen of geïntegreerde woningbouwcomplexen.

5.4. Woningbouw

Voorburg heeft zich ontwikkeld op de meest oostelijk gelegen strandwal. Deze strandwal strekt zich globaal uit van Wateringen tot Voorschoten en is ongeveer 3000 jaar v. Chr. gevormd. Door de situering op de strandwal lag Voorburg tevens aan de verbindingsweg van Leiden naar Rijswijk, evenwijdig aan de Vliet. De oudste vermelding van de naam Voorburg stamt uit de 9e eeuw (de naam 'Foreburg' komt voor op de goederenlijst van de Utrechtse St.Maartenskerk). In de Frankisch-Karolingische tijd is hier de eerste kapel gesticht. Het ambacht Voorburg is omstreeks 1200 ontstaan.

De eigenlijke kern van het dorp wordt gevormd door de bebouwing bij de Nederlands Hervormde kerk, die eertijds gewijd was aan St.Maarten. Deze bebouwing strekt zich uit aan weerszijden van de Herenstraat, de oude heerweg, en langs de Kerkstraat, die ter hoogte van de Nederlands Hervormde kerk de Herenstraat verbindt met de Vliet. De Kerkstraat vormt ter hoogte van de kerk en het huis 'Swaenstein' de belangrijkste verbinding van de Herenstraat met de Vliet. In die verbindingsstraat, waaraan de haven lag (omstreeks 1916 gedempt), zijn de structuur en het karakter van de aanliggende bebouwing zeer goed bewaard gebleven, reden waarom dit gebied is aangewezen als beschermd dorpsgezicht.

Rond 1500 telde Voorburg 108 huizen. Hiervan stonden er 58 binnen het dorp zelf. Het aantal huizen was in 1632 toegenomen tot 229 en een eeuw later tot 334. Aan het begin van de 19e eeuw was de kern van Voorburg dichtbebouwd. Deze werd gevormd door de huidige Herenstraat, met de Franse Kerkstraat als noordelijke, de Kerkstraat of Kerklaan (of Grote Laan) en de Kleine Laan (later Schoolstraat) als zuidelijke zijstraten (zie figuur 2.). Langs de Herenstraat stonden voor het merendeel aanzienlijke huizen. Ongeveer in het midden stond de kerk. De pastorie en het schoolhuis stonden aan het einde van de Herenstraat. Tussen de Heerweg en de Vliet had zich een groot aantal buitenplaatsen

ontwikkeld. Langs de Broeksloot hadden zich naast een aantal buitens vooral boerderijen ontwikkeld.

In de eerste helft van de 20e eeuw werd er flink gebouwd in het poldergebied tussen het oude Voorburg en Den Haag (zie figuur 8a.). Van 1900 tot 1920 vonden bouwaktiviteiten plaats aan de grenzen van het oude dorp. Dit was onder andere het geval aan de Parkweg waar een aantal straten in de richting van de Broeksloot verschenen en aan beide uitlopers van de Heerweg: aan de ene kant het Westeinde met de aanzet voor het gebied rond de Koninginnelaan en aan de andere het Oosteinde met delen van straten richting Parkweg en de Loolaan. Ook werd in deze periode een aanzet gegeven voor bebouwing grenzend aan Den Haag in Voorburg-Noord (Koningin Wilhelminalaan). Van belang voor de structuur en het karakter van een aantal villawijken uit deze periode was de aanleg van de Hofpleinspoorlijn in 1908. Hierdoor werd Voorburg als forensendorp van belang voor industriëlen uit Rotterdam en Den Haag. Met name rond het Oosteinde en de Parkweg zijn de invloeden hiervan aanzienlijk. In de periode 1920-1940 werd deze aanzet voor een belangrijk deel afgemaakt door de realisering van een wijk tussen de Koningin Wilhelminalaan en de Laan van Nieuw Oosteinde. In deze wijk ging het om meergezinswoningen in drie lagen. Dit in tegenstelling tot de bouw uit de periode tot 1920, toen hoofdzakelijk 'herenhuizen' werden gerealiseerd. Het afmaken van de bebouwing tussen Vliet en Broeksloot met complexen eengezinswoningen was een tweede belangrijke uitbreiding. Terwijl in de voorgaande periode vrijwel alleen sprake was van vrijstaande, of twee onder één kap woningen, vond nu hoofdzakelijk rijenbouw plaats. Opvallend is dat vooral tussen de voormalige Achterweg en de Broeksloot de overwegende bouw aan dwarsassen wordt verlaten voor overwegende bouw evenwijdig aan de hoofdstructuur. De vooroorlogse planmatige uitbreidingen waren deels van de hand van Van der Kloot Meyburg. Na 1940 werd het nog vrijwel gehele onbebouwde deel van de gemeente bebouwd. Het ging hierbij voornamelijk strokenbouw, zoals o.a. in Nieuw-Noord, langs Goeverneurkade e.o. In de 50-er jaren werd een nieuw centrum ontworpen rond het Koningin Julianaplein en rond 1975 werd de laatste nieuwbouwwijk 'Essesteijn' voltooid.

5.5. Verspreide bebouwing

Tegenwoordig is in het volgebouwde Voorburg geen sprake meer van verspreide bebouwing. Dit was vroeger anders. Naast de eigenlijke dorpelingen, was er in het Ambacht nog een verspreide boerenbevolking, die zich vooral langs de Broeksloot gevestigd had. Ook langs de Vliet stonden boerderijen. Eind 15e eeuw stonden er zo'n 50 huizen buiten het dorp. Behalve de nog bestaande boerderijen 'West-Duyvesteijn ' en 'Essesteijn' (bij de Rodelaan) zijn alle boerderijen verdwenen om plaats te maken voor woonwijken.
Ook veel buitenplaatsen hebben plaats moeten maken voor woningbouw, zoals bij Park Vronesteyn (ca. 1920) en Park Leeuwesteyn.

LITERATUURLIJST

Algemeen/provinciaal:

- Aa, A.J. van der, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, (13 delen + suppl, Gorinchem, 1839-1851).

- *Atlas van historische vestingwerken in Nederland, deel IV, de provincieën Zuidholland en Zeeland* (onuitgegeven, Stichting Menno van Coehoorn, z.p., 1970).

- Beekman, A.A., *De wateren van Nederland. Aardrijkskundig en geschiedkundig beschreven.* ('s-Gravenhage, 1948).

- *Een beeld van het Zuidhollandse landschap (1981-1988). Een landschapsonderzoek in opdracht van de provincie Zuid-Holland, deel 1* (6 delen, z.p., 1981).

- *Beschrijving van de provincie Zuid-Holland behorende bij de waterstaatskaart* ('s-Gravenhage, 1967)

- *Bevolking der gemeenten van Nederland op 1 januari .... C.B.S.,* ('s-Gravenhage, 1950-heden).

- *De bodem van Nederland. Toelichting bij de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:200.000.* Stichting voor Bodemkartering, (Wageningen, 1965).

- Buisman, J. (red.), *Zuid-Holland vanuit de lucht.* (Baarn, 1978).

- Craandijk, J., *Wandelingen door Nederland. Met platen naar de lithografiën van P.A. Schipperus en wandelkaartjes* (Haarlem, 1888)

- Dijksterhuis, R., *Spoorwegtracering en stedebouw in Nederland; Historische analyse van een wisselwerking. De eerste eeuw: 1840-1940* (proefschrift, T.H. Delft, 1984).

- Don, P. (red.), *Kunstreisboek Zuid-Holland* (8e dr., Weesp, 1985).

- *Drinkwatervoorziening in Nederland 1913-1938, Gedenkboek ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Centrale Commissie voor Drinkwatervoorziening en van het rijksbureau voor Drinkwatervoorziening* (Den Haag, 1938).

- Fruin, R. (red.), *Informatie up den staet faculteyt ende gelegenheyt van de steden ende dorpen van Hollant ende Vrieslant om daernae te reguleren de nyeuwe schiltaele gedaan in den jaere MDXIV* (Leiden, 1866).

- Fruin, R. (red.), *Enqueste ende informatie upt stuck van der reductie ende reformatie van den schiltaelen, voertijts getaxeert ende gestelt geweest over de landen van Hollant ende Vrieslant gedaan in den jaere MCCCCXCIIII.* (Leiden, 1876).

- *Gedenkboek Twee eeuwen Waterstaatswerken* [z.p. z.j.].

- *Honderd jaar Provinciale Waterstaat in Zuid-Holland. Enige opstellen over de geschiedenis.* ('s-Gravenhage, 1976).

- Kley, J. van der (red.), *Vaarwegen in Nederland. Een beschrijving van de Nederlandse binnenvaartwegen.* (Assen/Amsterdam/Rotterdam/Brussel, 1967).

- Kroon, A.W., *Tegenwoordige staat van Zuid-Holland. Beschrijving en afbeelding der steden, dorpen, heerlijkheden en verdere wetenswaardige plaatsen in die provincie.* (Amsterdam, z.j. 1862).

- *Lijst van Nederlandse gemeenten sinds 1830, waarvan de grens is gewijzigd, waarvan de naam is veranderd, die zijn opgeheven, nieuw gevormd of ingepolderd* (z.p., 1968).

- *De molens van Zuid-Holland* (Den Haag, 1980).

- Mulder, G.J.A. (red.), *Handboek der geografie van Nederland, deel III.* (6 delen. Zwolle, 1949-1959).

- *De ontwikkeling onzer electriciteitsvoorziening 1880-1938. Uitgegeven naar aanleiding van het 25-jarig bestaan der Vereeniging van directeuren van electriciteitsbedrijven in Nederland.* (2 delen, Arnhem, 1948).

- Postma, C. (red.), *Holland in vroeger tijd; 18e-eeuwse beschrijvingen van steden en dorpen in Noord- en Zuid-Holland, deel III* (5 delen, 's-Gravenhage, 1963).

- *Provinciaal Verslag 1850-1940. Verslagen gedaan door de gedeputeerde staten aan de staten der provincie Zuid-Holland over de jaren 1850-1940.*

- *Register van beschermde monumenten.* (Zeist, 1989).

- *Statistisch overzicht der Waterleidingen in Nederland over de jaren 1946 en 1947* (Leeuwarden, 1950).

- Steegh, A., *Monumenten Atlas van Nederland. 1100 Historische Nederzettingen in Kaart.* (2e druk, Zutphen, 1985).

- Straalen, B. van, en B. van Oyen (red.), *Holland rond 1840. Aspecten van het dagelijks leven op het Hollandse platteland* (Velsen/Den Haag, 1990).

- Teixeira de Mattos, L.F. (1906-1961), *De waterkeeringen, waterschappen en polders van Zuid-Holland, deel II* (16 delen, 's-Gravenhage, 1906).

- *Tuinbouwatlas van Nederland. Samengesteld door den Tuinbouw-voorlichtingsdienst van het Departement van Landbouw en Visscherij.* [z.p. z.j. 1941].

- Veen, H. van der, *Watertorens in Nederland.* (Rotterdam, 1989).

- Vermooten, M. en Smit, T., *Spoortocht langs oude en nieuwe N.S.-stations: Noord- en Zuid-Holland en Flevoland* (Hapert, 1989).

- Vervloet, J.A.J. en Steegh, A.W.A.Th., *Bibliografie van de historische geografie.* (Wageningen, 1989).

- *Verzameling van gegevens betreffende de electriciteitsvoorziening in de provincie Zuid-Holland* ('s-Gravenhage, 1915).

- Wallenburg, C. van, *De bodem van Zuid-Holland. Toelichting bij blad 6 van de Bodemkaart van Nederland, schaal 1:200.000.* (Wageningen, 1966).

- Witkamp, P.H., *Aardrijkskundig woordenboek van Nederland.* (Tiel, 1877).

- Witkamp, P.H. en Sipman, M.A., *Aardrijkskundig woordenboek van Nederland. Nieuwe uitgaaf* (Arnhem/Nijmegen, 1895).

Regionaal/lokaal:

- *Gemeente Voorburg. Beleidsvisie Ruimtelijke Ordening.* (1985?)

- *Gemeente Voorburg Informatiegids 1987.*

- Gorris, G. e.a., *Dorp aan de Vliet. Geschiedenis van Voorburg.* (Scheveningen, 1953).

- *Kroniek van Voorburg. Twintig eeuwen werken en wonen langs de Vliet deel 4: In Voorburg is veel gevaer'; Historie van het openbaar vervoer.* (1988).

- *Kroniek van Voorburg. Twintig eeuwen werken en wonen langs de Vliet deel 5:'Voorburg aangekaart'; Ruimtelijke ontwikkelin gen van een dorp aan de Vliet in kaart gebracht* (1988).

- *Voorburg in oude ansichten*, deel 1 (Zaltbommel, 1966) en 2 (Zaltbommel, 1973).

VOORNAAMSTE GEBRUIKTE KAARTEN

- *Topografische en Militaire Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, schaal 1:50.000. Bladnr. 30 IV.* (Wassenaar, 's-Gravenhage, Soetermeer, 1850/51).

- J.Kuyper., *Gemeente-atlas van de provincie Zuid-Holland.* Leeuwarden. Herdruk 1971, (Groningen,1869).

- *Chromo-topografische Kaart van Nederland, schaal 1:25.000.* Bladnr. 440 's-Gravenhage (uitgave 1911). Bladnr. 459. (Delft, uitgave 1913).

- *Topografische kaart van Nederland, schaal 1:25.000.*
  Bladnr. 30 G 's-Gravenhage (1939, 1946).
  ,, ,, (1962, 1964).
  ,, ,, (1990).

Figuur 1a.

Gemeente Voorburg

schaal 1 : 300.000

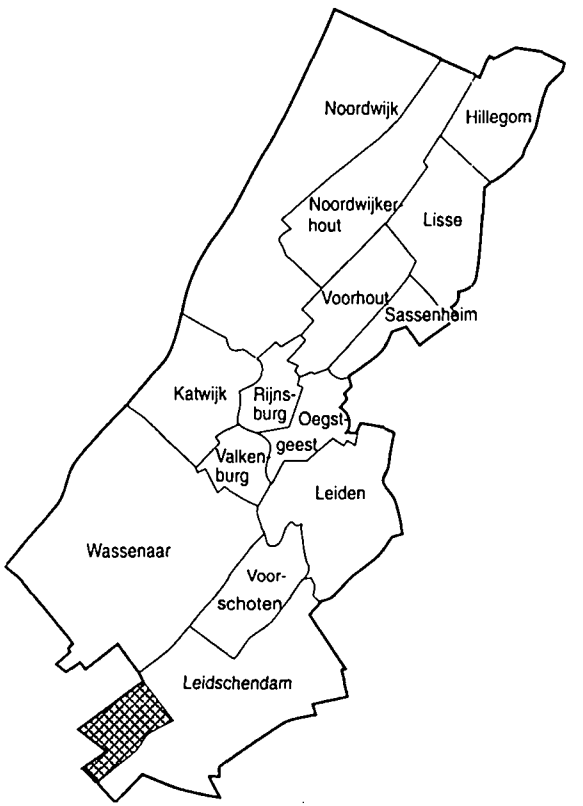

© Provincie Zuid-Holland Kartografie DWM/DRG 94.1076/14

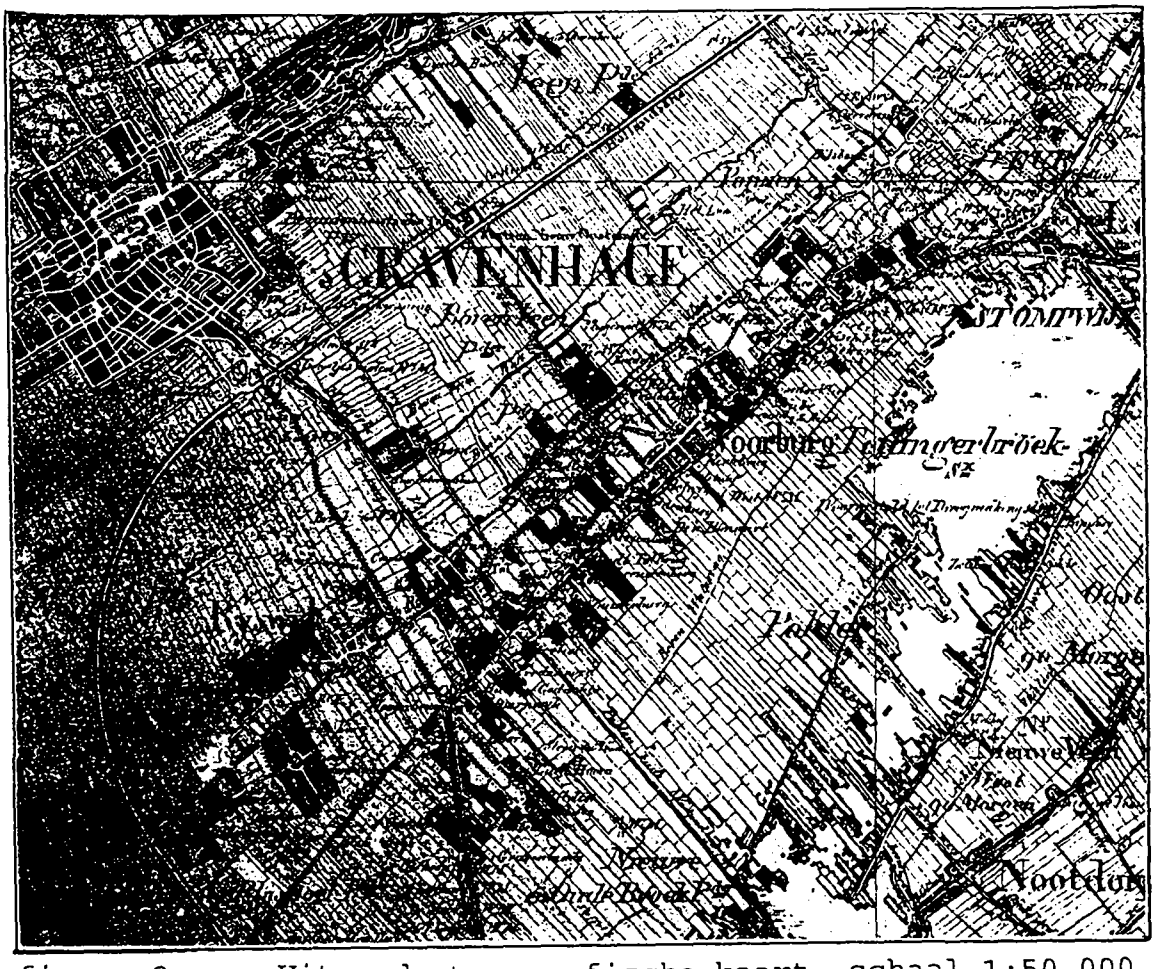

figuur 2 : Uitsnede topografische kaart, schaal 1:50.000, bladnr. 30 IV (1850/1851).

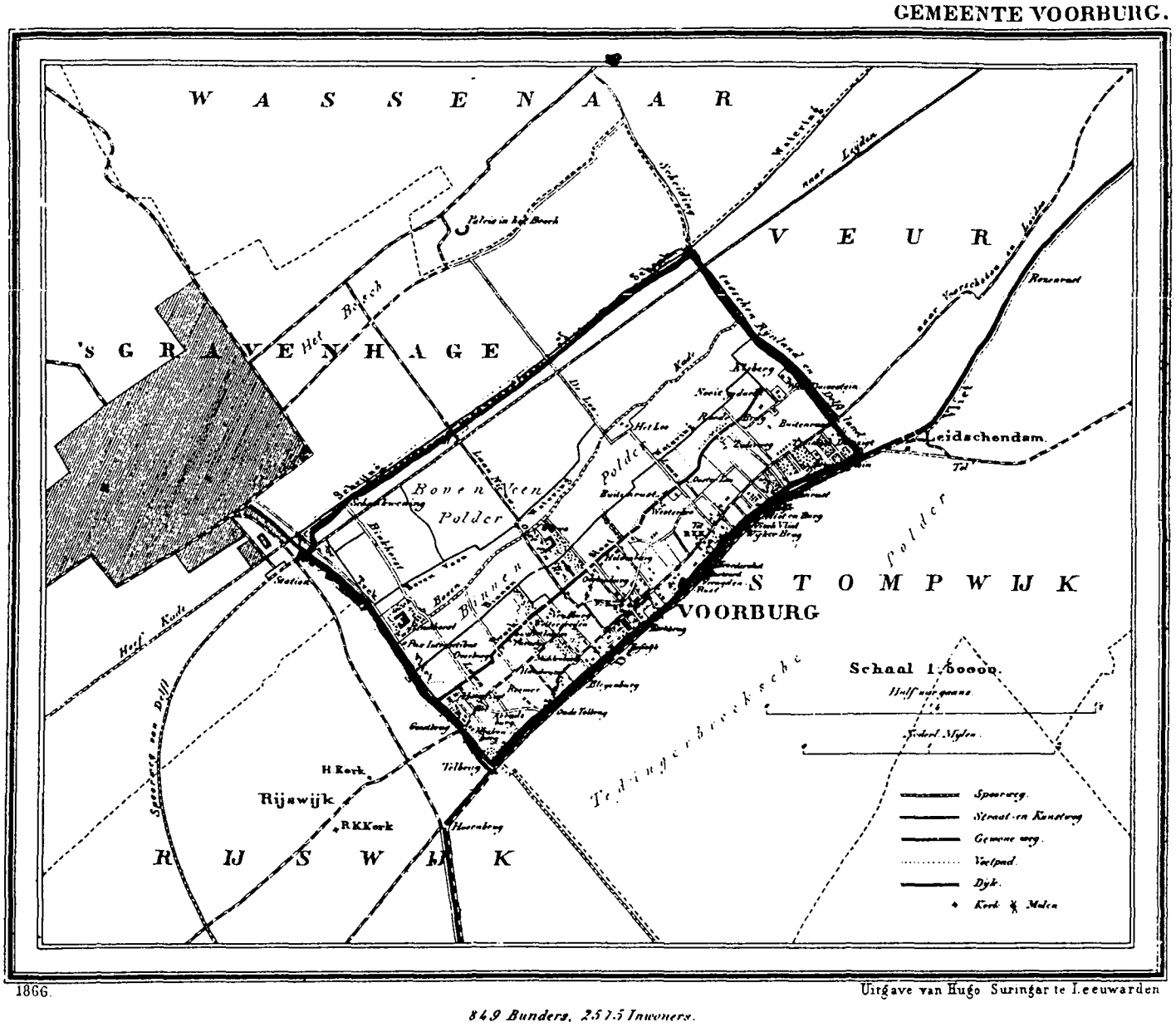

figuur 3 : Voorburg in 1866. Gemeente-atlas van J.Kuyper.

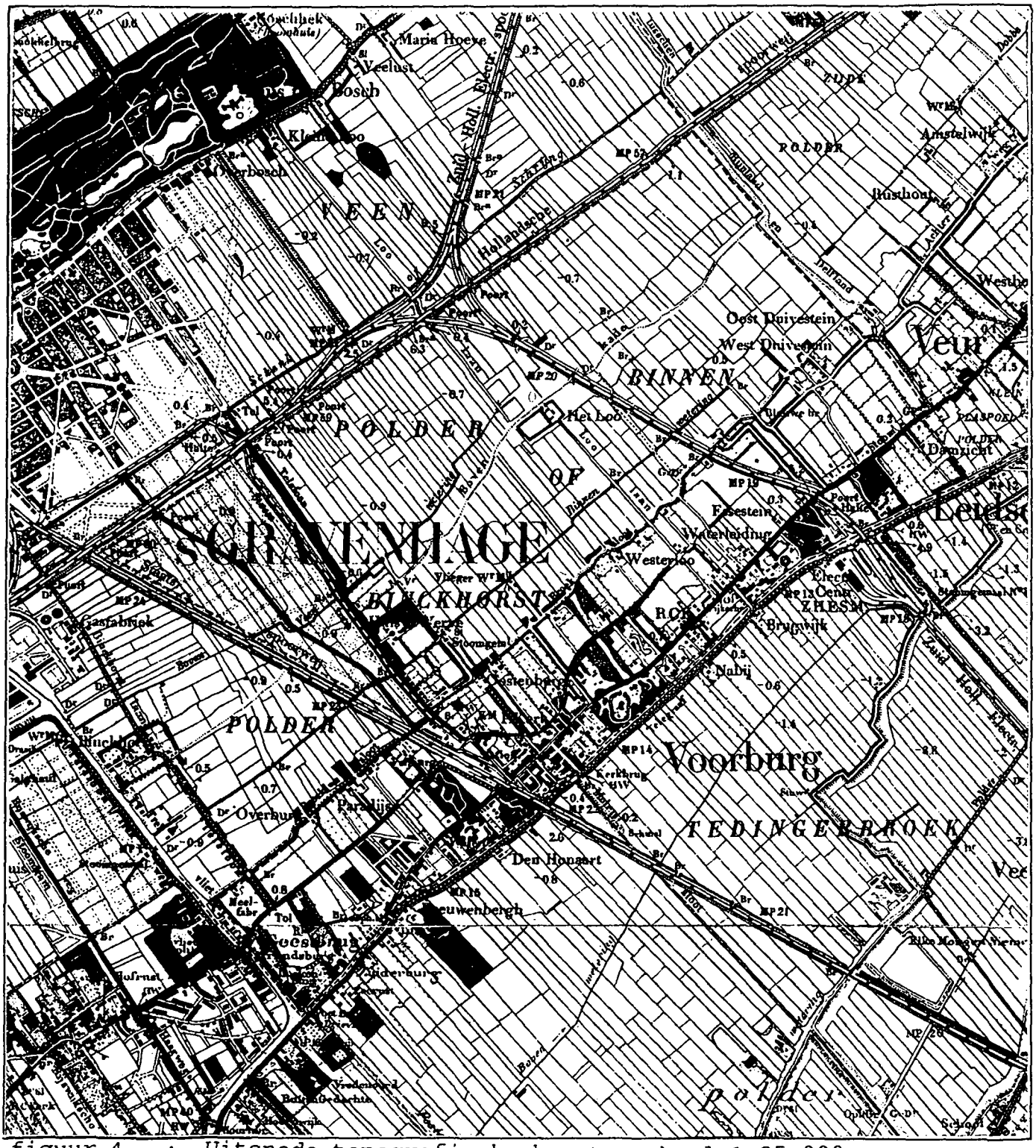

figuur 4 : Uitsnede topografische kaart, schaal 1:25.000, bladnr. 440 (1911) en bladnr.459 (1899/1913).

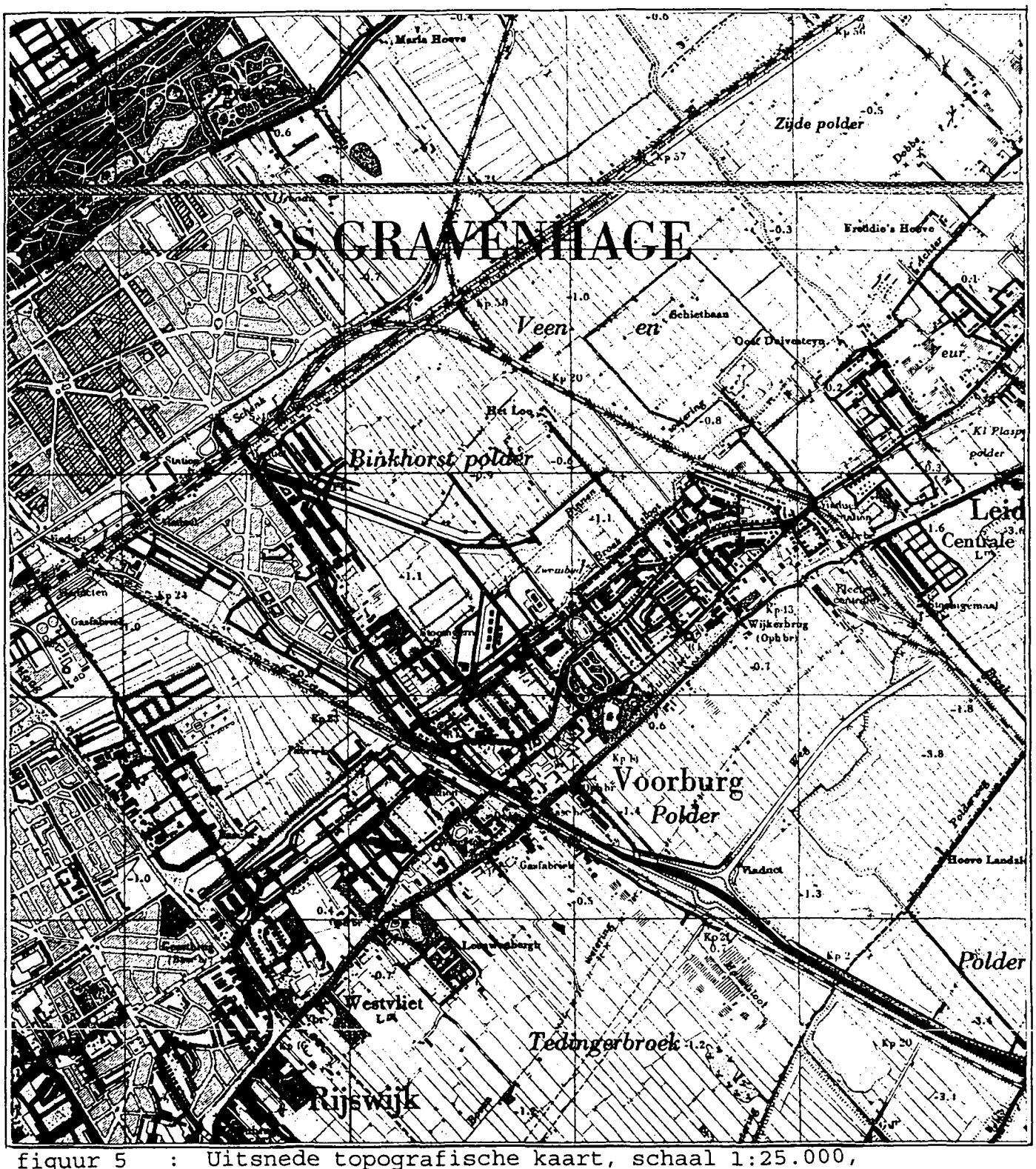

figuur 5 : Uitsnede topografische kaart, schaal 1:25.000, bladnr. 30 G (1939, 1946).

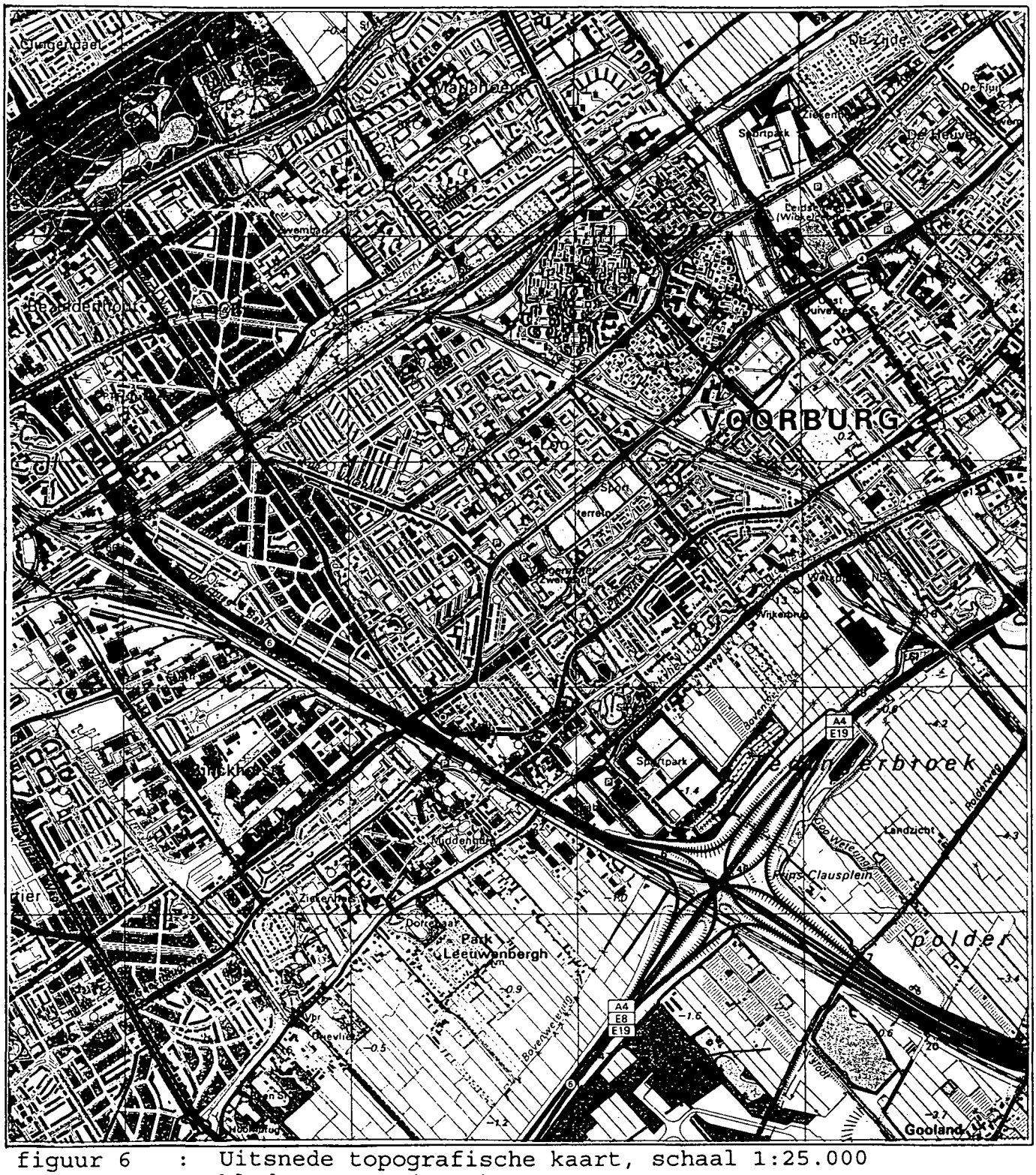

figuur 6 : Uitsnede topografische kaart, schaal 1:25.000 bladnr. 30 G (1990).

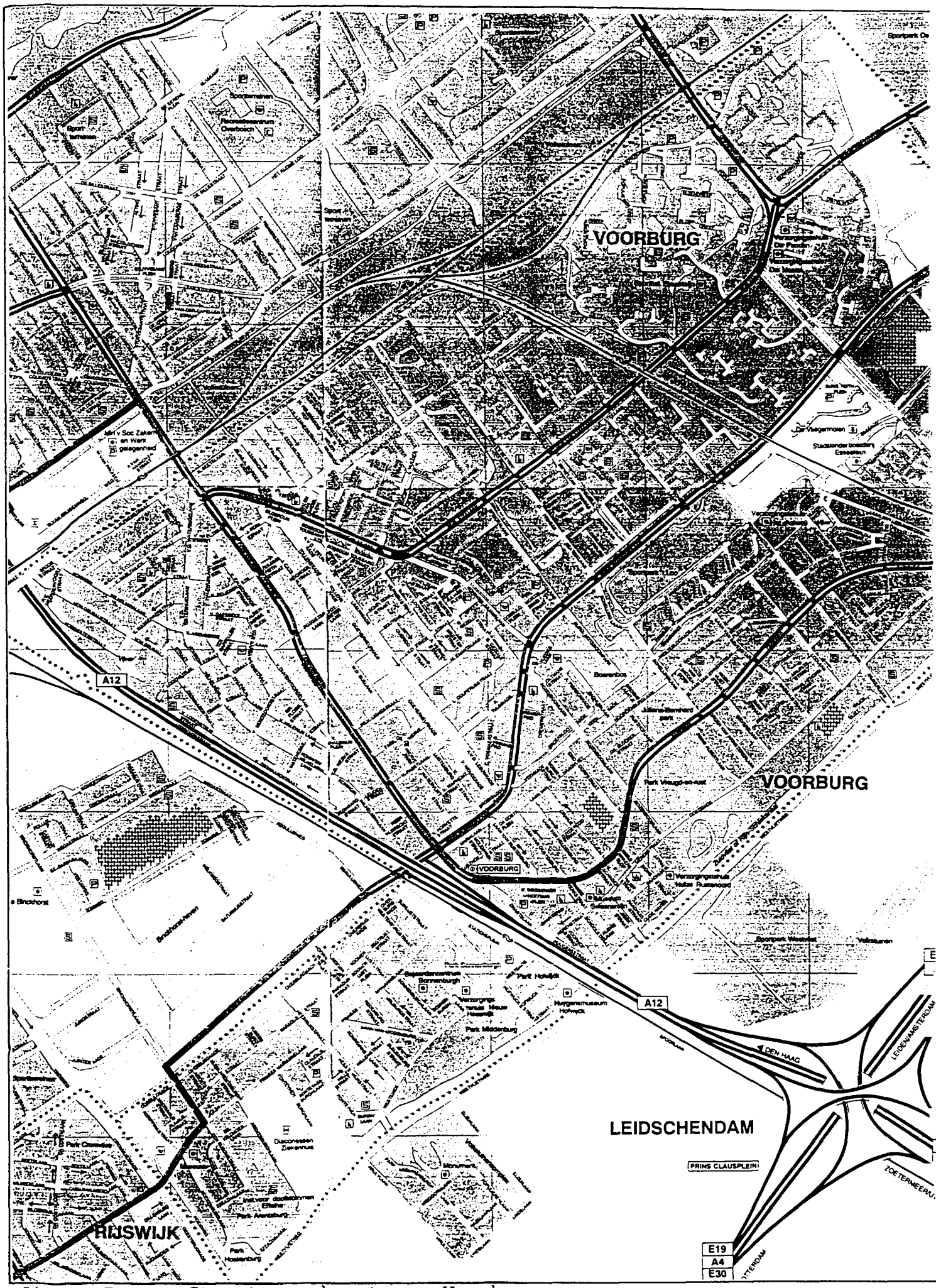

figuur 7 : Straatnamenkaart van Voorburg.

figuur 8a. : Functioneel-ruimtelijke ontwikkeling van Voorburg in hoofdlijnen, periode 1850-1945

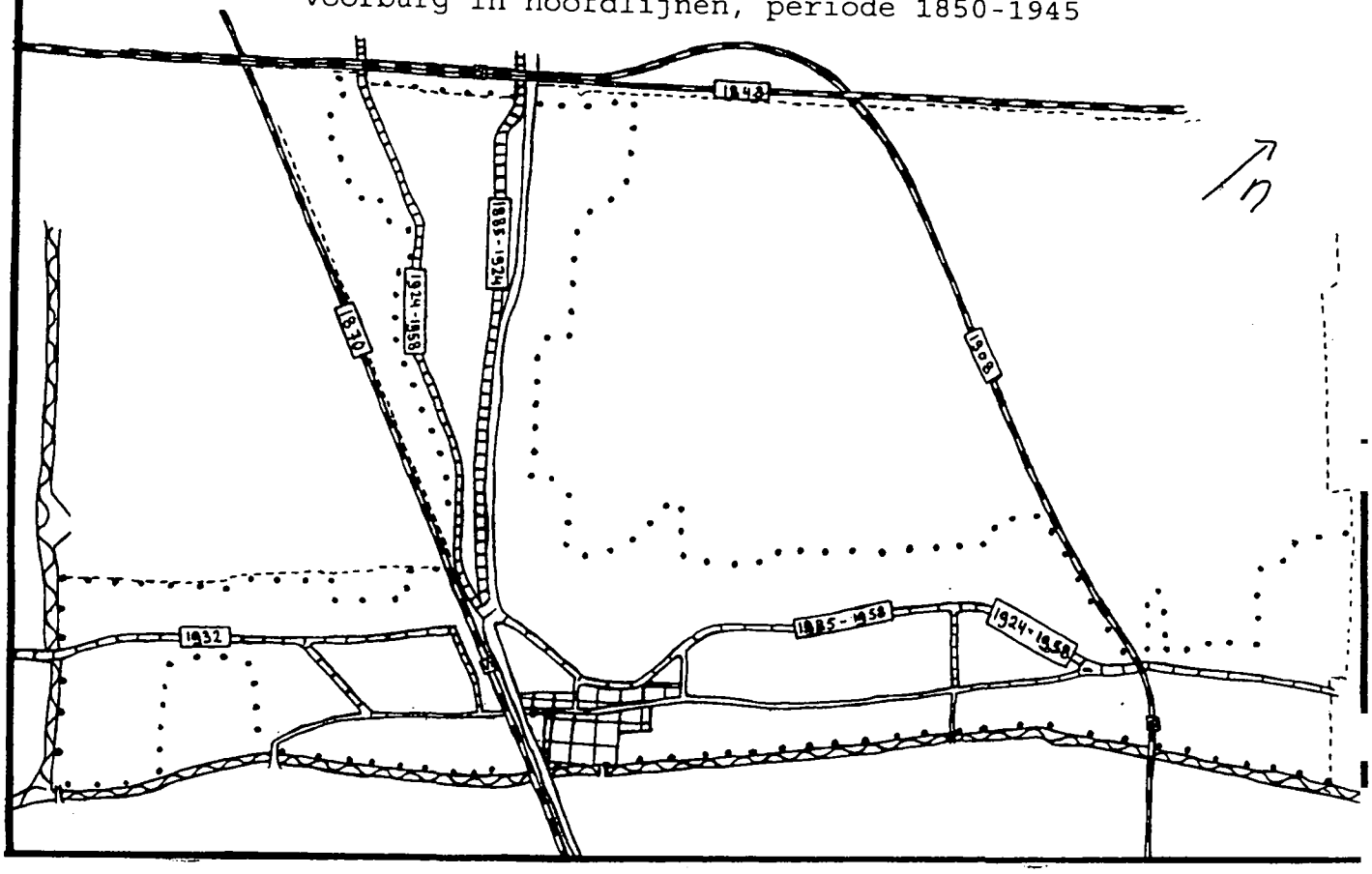

figuur 8b. : Voorburg in 1990 (ter vergelijking).

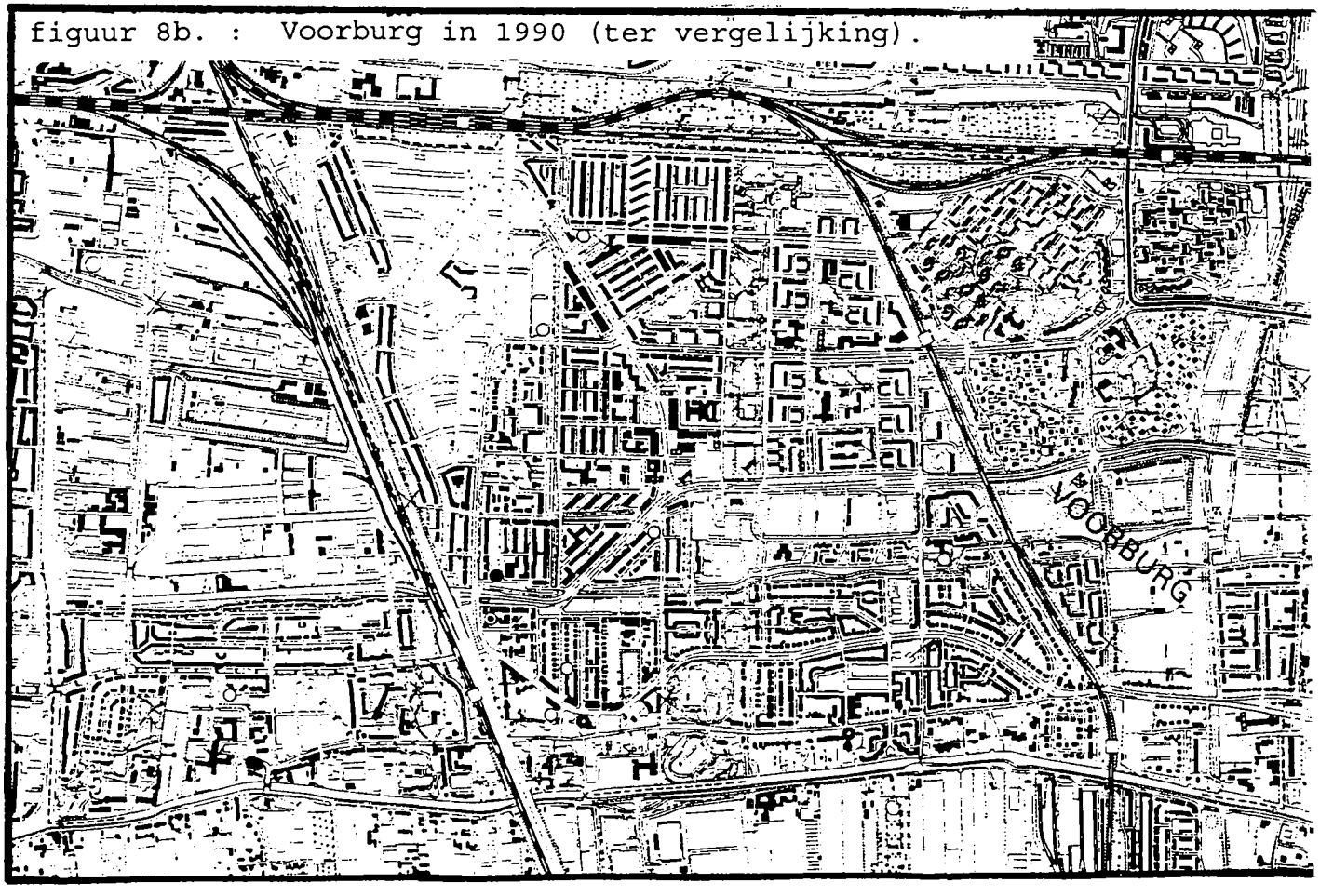

LEGENDA BIJ DE KAART VAN DE FUNCTIONEEL-RUIMTELIJKE ONTWIKKELING IN HOOFDLIJNEN

Bestaande kern ± 1850

Omvang kern ± 1945

Terrein gedomineerd door Nijverheid, Handel en Industrie: ±1850 ±1945

Richting van Algemeen-ruimtelijke ontwikkeling

Lineaire ontwikkeling

1900 Weg, eventueel met jaar van opening

1900-1930 Spoorweg met openings- en sluitingsjaar

1900-1930 Lokaalspoorweg of tramweg met openings- en sluitingsjaar

S Spoor-/tramwegstation

Spoor-/tramwegstation opgeheven

1900 Waterloop, eventueel met jaar van opening

Provincie Zuid-Holland kartografie DWM/DRG 90.102/14

B. BEBOUWINGSKARAKTERISTIEK VAN DE GEMEENTE VOORBURG

Inleiding

Voorburg is een strandwallendorp van Romeinse oorsprong, gelegen langs de op de strandwal aangelegde hoofdweg die wordt gevormd door de huidige Herenstraat met aan beide uiteinden het West- en het Oosteinde. De dorpsbebouwing concentreerde zich vanouds rond de samenkomst van de Herenstraat met de Kerkstraat, terwijl aan het West- en het Oosteinde verschillende buitenhuizen gebouwd werden. Tot aan het einde van de vorige eeuw veranderde het bebouwingsbeeld slechts marginaal. De aanleg van de spoorlijn Den Haag - Rotterdam in 1908 gaf echter de eerste aanzet voor Voorburg om zich te ontwikkelen tot forensengemeente, met alle ruimtelijke gevolgen van dien. De dorpskern van Voorburg is in 1972 aangewezen als beschermd dorpsgezicht.

Dorpsbebouwing

Het karakter van de Herenstraat en de Kerkstraat wordt bepaald door achttiende- en negentiende-eeuwse gevels; het zijn voornamelijk lijstgevels, hier en daar voorzien van een eind negentiende- of begin twintigste-eeuwse winkelpui.

Planmatige bebouwing

De eerste uitbreidingen van het oorspronkelijke dorp vonden plaats aan de randen, waarbij de huidige Prinses Mariannelaan en de Parkweg samen als tweede hoofdweg fungeerden. Bebouwd werden tussen 1895 en 1920:

- Het gebied tussen de Prinses Mariannelaan en de Vliet, in de omgeving van de Laan van Middenburg en het Westeinde.
- Het gebied tussen de bestaande bebouwing, de Parkweg en de Zwarte Laan en dat ten westen van de Parkweg tussen de Laan van Rustenburg en de Algemene Begraafplaats.
- Het gebied ter weerszijden van het Oosteinde tussen Vreugd en Rust en de Rembrandtlaan.
- Een gedeelte van de Hoekweg en een klein gedeelte van de Laan van Nieuw Oosteinde.

Tussen het Oosteinde en de Parklaan zijn verschillende min of meer planmatig opgezette woningbouwcomplexen te vinden, waarvan vermeldenswaardig zijn de woningbouw van de Voorburgsche Woningbouwvereniging aan de Loolaan, de Nieuwstraat en de Parkweg uit 1918 en die van de R.K. Bouwvereniging St. Martinus aan de Emmastraat, de Prins Hendrik- en de Oranje Nassaustraat uit 1920.

In 1917 werd op basis van de Woningwet van 1901 een uitbreidingsplan vastgesteld. Dit plan, ontworpen door H. v.d. Kloot Meyburg, gaf de structuur aan het gehele gebied vanaf de grenzen met de gemeenten Rijswijk en 's-Gravenhage tot aan de lijn Van Woude-, Gouverneur-en Tollenskade en het gebied vanaf de Vliet tot aan de Broeksloot. Gedurende de periode 1920-1940 werd een groot deel van dit uitbreidingsplan uitgevoerd, waarbij met name de hoofdwegenstructuur van kracht bleef. Van de verschillende wijken werd vooral het gedeelte tussen de Wilhelminalaan en de Laan van Nieuw Oosteinde voorzien van lange

rijen en blokken meergezinswoningen. De straten aan de randen van de wijk, de Laan van Nieuw Oosteinde, een groot gedeelte van de Wilhelminalaan, maar ook de Van Faukenbergstraat en de Van Duivenvoordelaan, alsmede de aangrenzende pleinen kregen de "bekende" jaren '30 bebouwing van rode bakstenen met hoge zolderverdiepingen, erkers, brede overstekende houten goten, stalen vensters, enzovoort. Aan de meer in het hart van de wijk gelegen straten werden vooral volumes met platte daken gebouwd, in gele en rode baksteen en strengperssteen, met horizontale accenten in de vorm van betonnen luifels, lateien en speklagen en eveneens met overstekende houten goten. Deze bebouwing is van een meer kubistisch karakter en heeft bovendien veelal houten (schuif)vensters. Met uitzondering van de plaatsen waar een meer monumentale bebouwing wenselijk was, zoals op de kruispunten van de Laan van Nieuw Oosteinde met de verschillende dwarsstraten, werd de bebouwing maximaal drie bouwlagen hoog; dat wil zeggen drie lagen met een plat dak, of twee lagen met een zolderverdieping met dakkapellen. Langs de Laan van Nieuw Oosteinde werden ten slotte vooral meergezinshuizen van het zogenaamde Haagse type gebouwd: drie woningen op een grondoppervlak van twee, waarbij één zich uitstrekt over de hele begane grond-verdieping en de twee andere elk de helft van de eerste en de zolderverdieping innemen. In de resterende wijken tussen de Vliet en de Broeksloot en die aan de andere zijde van de Laan van Nieuw Oosteinde werden in de betreffende periode vooral complexen eengezinswoningen gerealiseerd, waarbij de bebouwing meestal een gesloten karakter kreeg; rijen woningen, met slechts een enkele keer, zoals aan de Parklaan, ook vrijstaande woningen of twee-onder-één-kap.

De wijk tussen de Parklaan en de Broeksloot heeft in zijn stratenplan een aantal kenmerkende pleintjes met asymmetrisch gelegen toegangswegen (Van Deventerplein en kruising Van Deventerlaan-Schellinglaan). Daarnaast kent de wijk een aantal woningpoortgebouwen, onderdoorgangen ten behoeve van het verkeer (Laan van Sevenstar en Laan van Swaensteyn). Slechts een aantal van de woningbouwcomplexen heeft echter een meer planmatig karakter. Vermeldenswaardig zijn de eenlaagse woningen aan de Laan van Haagvliet-Veenkade en omgeving, gebouwd in 1928-1929 door de Vereeniging Patrimoniumswoningen, de woningen aan de Vondelstraat uit circa 1930-1935 en die aan de Loolaan-Nieuwstraat uit ongeveer dezelfde periode.

Bijzondere bebouwing

Aan de Herenstraat is te vinden het voormalige rechthuis Swaensteyn (nr. 72) en meer richting Oosteinde staat de uit 1881-1882 daterende gevel van het gemeentehuis (nr. 42). Aan het Oosteinde (nr. 56) staat de neogotische R.K. kerk St. Martinus, in 1893 gebouwd naar ontwerp van de architect E.J. Magry. De Algemene Begraafplaats aan de Parkweg heeft een fraai neoclassicistisch poortgebouw. Van de verschillende buitenhuizen behoeft vermelding de voormalige buitenplaats Vreugd en Rust aan het Oosteinde, met aan de overkant van de straat een Oranjerie uit de eerste helft van de vorige eeuw. Aan het Westeinde bevindt zich huis Middenburg, dat werd gebouwd in het derde kwart van de vorige eeuw, en meer in de richting van Rijswijk staan op het terrein van het doveninstituut Effatha de huizen Hoekenburg en Arentsburgh, die voor wat betreft het exterieur dateren uit respectievelijk 1908 en 1913. Aan de Laan van Nieuw Oosteinde staat Huize de Werve, waarvan het hoofdgebouw stamt uit het begin van de vorige eeuw.

Ten slotte verdient het pand Weverslaan 32 vermelding. Hier woonde destijds de schilder Vilmos Huszar, die in zijn atelierruimte een geometrische muurschildering maakte, in de kleuren blauw, grijs, zwart en wit. Helaas is de schildering ernstig beschadigd.

Park en agha

De buitenplaats Vreugd en Rust heeft een landschapstuin van de hand van J.D. Zocher uit 1840. Deze tuin maakt deel uit van een parkstrook, die Vreugd en Rust via het Juliana en Bernhardpark, het Boerenbos en het Park 't Loo als het ware ruimtelijk verbindt met het in 's-Gravenhage gelegen Koninklijk Paleis Huis ten Bosch.

Monumenten van bedrijf en techniek

Het grondgebied van de gemeente Voorburg wordt in het oosten en het zuiden begrensd door het water van de Vliet en de Trekvliet. Van de verschillende over de Vliet gebouwde bruggen zijn vermeldenswaardig de Wijkerbrug, de Kerkburg, de Oude en Nieuwe Tolbrug. Aan de Van Woudekade bevindt zich een voormalig stoomgemaal uit 1870.

C. STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

VOORBURG

Stedebouwkundige typologie

Gebieden met bijzondere waarden

1. Stedelijk ingericht gebied

1.1 Algemeen

- functie: gemengd of wonen
- niet-planmatige en planmatige ontwikkeling
- vaak eenvoudig of op pré-stedelijke structuur geënt stratennet
- stenen straten, geen voortuinen
- voornamelijk aaneengesloten bebouwing
- bebouwing deels complexgewijs, complexgrootte variabel

1.2 Stedelijk villagebied

- functie: wonen
- ligging in stedelijke context
- planmatige ontwikkeling
- stratennet royaal van opzet met soms bijzondere patroon- of vormkenmerken
- stenen straten met veelal ondiepe voortuinen
- bebouwing aaneengesloten of vrijstaand op geringe onderlinge afstand
- twee of meer bouwlagen hoog

1 Park Vronesteijn, Oosteinde (zie 3.2)

2. Niet-stedelijk ingericht gebied

2.1 Algemeen

- functie: gemengd of wonen
- niet-planmatige en planmatige ontwikkeling
- vaak eenvoudig of op pré-stedelijke structuur geënt stratennet
- regelmatige voortuinen
- weinig aaneengesloten bebouwing
- bebouwing voornamelijk niet complexmatig

2.2 Tuinwijkachtige ontwikkeling

- functie: wonen
- planmatige ontwikkeling
- stratennet soms met bijzondere patroon- en vormkenmerken
- groene straten, voortuinen
- voornamelijk half open blokken, strokenbouw
- bebouwing complexmatig

2.3 Villagebied

- functie: wonen
- niet-planmatige en planmatige ontwikkeling
- stratennet vaak met bijzondere vormkenmerken
- groene straten, tuinen rondom
- voornamelijk losse bebouwing
- bebouwing voornamelijk niet complexmatig

3. Gebied zonder woonfunctie

3.1 Industriegebied

- functie: industrie / bedrijvigheid / handel / verkeer
- inrichting en bebouwing vaak in samenhang met specifieke locatie en/of functies

3.2 Groen gebied

- functie: openluchtrecreatie (park, sportterrein, begraafplaats, enz.)
- voornamelijk onbebouwd terrein
- inrichting en bebouwing vaak in samenhang met specifieke locatie en/of functies

1 Zone langs de Vliet: Hoekenburg, Arentsburch, Middenburg, Sonnenburgh, Vreugd en Rust, Vliet en Burgh, Eemwijk

4. Ander gebied

- functie: medisch sociaal

1 Diaconessenhuis (zie 3.2)

Na 1945 gereconstrueerd gebied

VOORBURG
Stedebouwkundige typologie

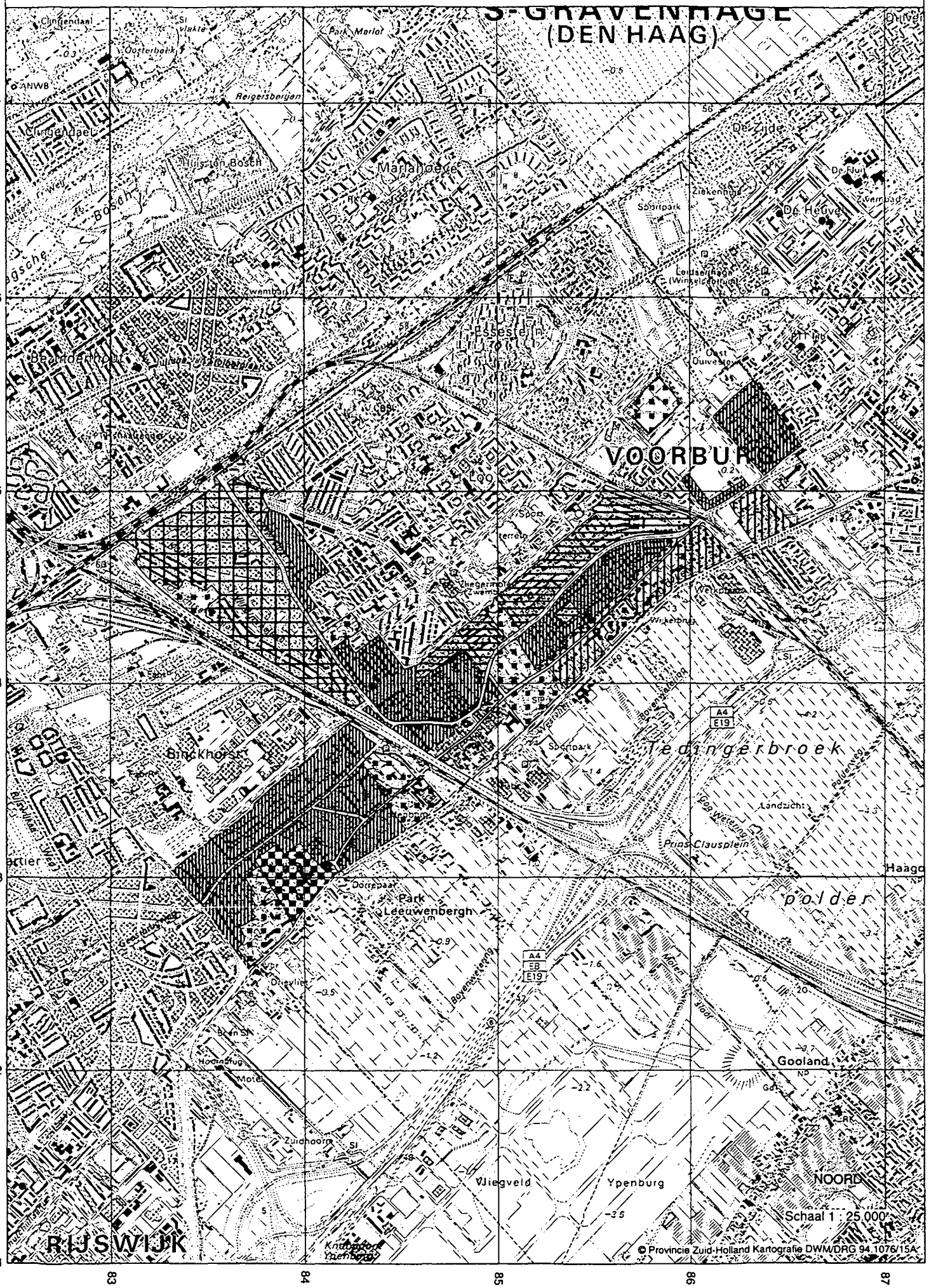

VOORBURG
Gebieden met bijzondere waarden

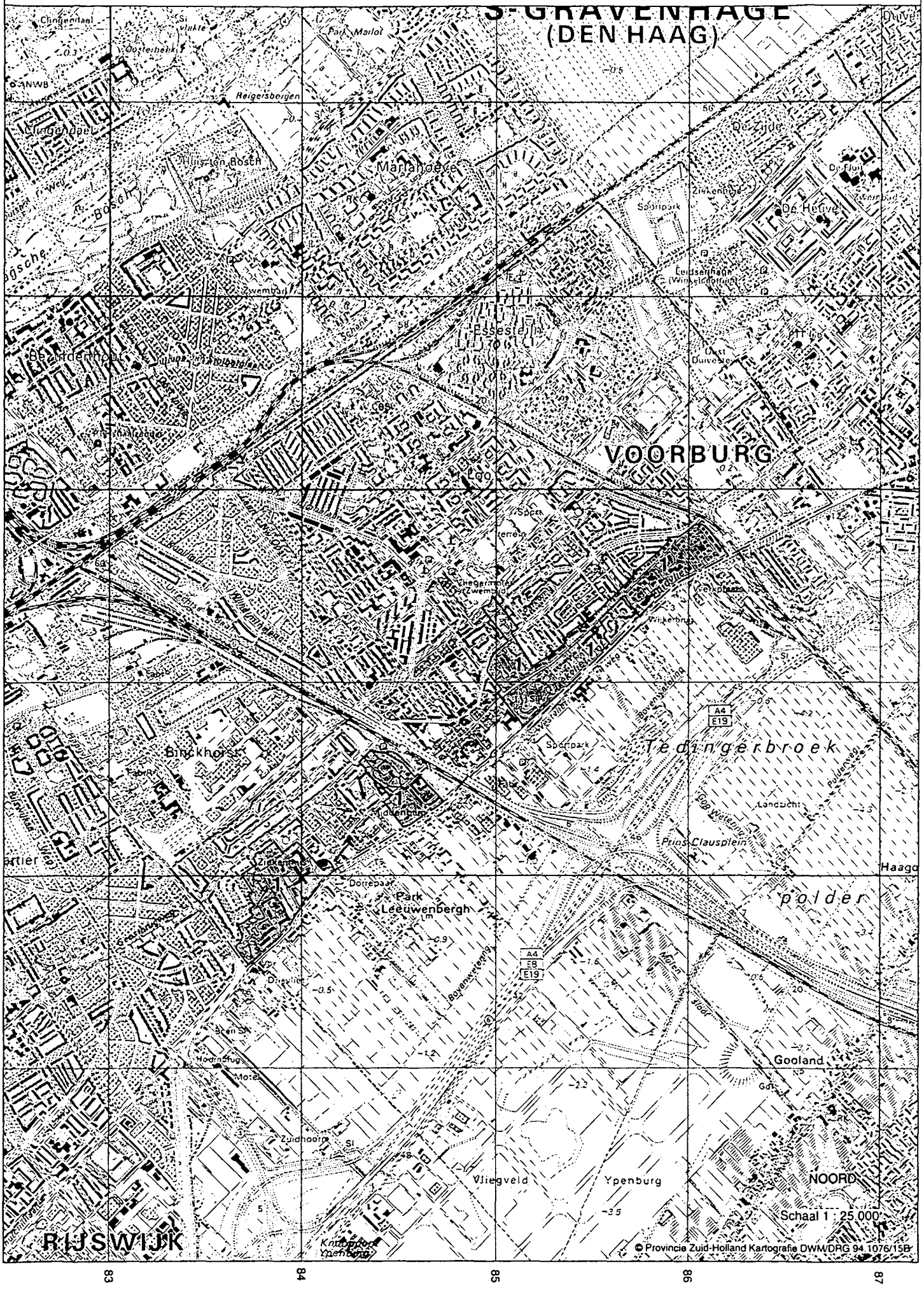

D. GEBIED MET BIJZONDERE WAARDEN IN VOORBURG

1. Zone langs de Vliet

Criteria	Gebieden 1
I. Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:	
1. kwaliteit van het ruimtelijke concept;	+
2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;	+
3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorischE kwaliteiten;	+
4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkeling (bv. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark).	
II Bijzondere historische betekenis, zoals:	
1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijke uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;	+
2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken;	
3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering).	
III Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:	
1. betekenis als onderdeel van een groter geheel;	+
2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;	+
3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel.	+
IV Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)	±
V Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten).	+

Toelichting

1. Zône langs de Vliet

Tussen de Vliet en de op een strandwal gelegen "Heerweg" ligt een langgerekte strook met buitenplaatsen en villawijken. Het maakt deel uit van een omvangrijk gebied met een groen karakter langs deze vaarweg tussen Delft en Leiden, vanouds een belangrijke verkeersader. Van de meeste buitenplaatsen is het woonhuis gericht op de Heerweg, die het traject van Westeinde, de Herenstraat en het Oosteinde volgt, terwijl de tuin aan de achterzijde aan het water ligt. In de gemeenten Voorschoten, Leidschendam en Rijswijk zijn gebieden met een zelfde karakter en geschiedenis aan te wijzen. Hoewel de grote bloeitijd van de buitenplaatsen in de 17de en 18de eeuw lag, was er in de 19de en het begin van de 20ste eeuw sprake van een herleving van dit fenomeen. Er is niet alleen sprake van verbouw van panden, maar ook nieuwbouw. Nieuwe welgestelden vestigden zich er en lieten er villa-achtige landhuizen bouwen. Vooral in de 20ste eeuw nam de bebouwingsdichtheid toe en werden kleine villaparken aangelegd, zonder dat daarbij de oorspronkelijke structuur wezenlijk werd aangetast. Het rijk gevarieerde gebied met bijzondere waarden, waarin de Vliet in de loop der tijd zo'n belangrijke rol heeft gespeeld, omvat van zuidwest naar noordoost de volgende onderdelen: de voormalige buitenplaatsen Hoekenburg en Arentsburgh, het terrein van het Diaconessenziekenhuis, de buitenplaatsen Middenburg en Sonnenburg met de woonwijk rond de Hofwijckstraat, Vreugd en Rust met het Boerenbos en het Juliana en Bernhardpark, de villawijk aan weerszijden van het Oosteinde, inclusief de Rooms-Katholieke kerk en het park Vliet en Burch om tenslotte te eindigen met villapark Vronesteyn.Ook het beschermd dorpsgezicht en Hofwijck maken deel uit van het gebied.

Een drietal bruggen over het kanaal vormen belangrijke beelbepalende verbindingelementen in het gebied. Deze ijzeren ophaalbruggen met bijbehorende brugwachtershuisjes dateren uit de periode 1891-'94 toen de Vliet in het kader van de aanleg van het Rijn-Schiekanaal genormaliseerd werd. In het zuiden ligt op de gemeentegrens met Rijswijk de Nieuwe Tolbrug, in het dorpscentrum tegen over de Kerkstraat de Kerkbrug en in het noorden ter hoogte van de Wijckerlaan de Wijckerbrug.

In het uiterste zuidwesten vormen de restanten van de buitenplaatsen Hoekenburg en Arentsburgh samen het doveninstituut Effatha. Op het aan de Prinses Mariannelaan gelegen deel een woonwijk aangelegd in de jaren '30. Het complex omvat parken en bijgebouwen, waarvan een deel na 1945 tot stand kwam. De 19de eeuwse parken zijn in landschapsstijl aangelegd met grillig gevormde waterpartijen en een padenpatroon met slingerend verloop. Het aan de Vliet gelegen "Arentsburgh" (1913) is een voorbeeld van 20ste eeuws Historisme, waarvan de kenmerken vooral in de fraaie entree terugkomen. Het gebouw is gaaf en goed onderhouden. Het paviljoensgebouw Hoekenburg is van oorsprong een 19de eeuws buitenhuis, dat in 1908 verbouwd is in Jugendstil. Ook later zijn er bijgebouwen toegevoegd, o.a. in 1929. Het interieur dateert nog gedeeltelijk uit 1908 en heeft Neo-Barokke vormen (o.a het plafond). Het naast Effatha gelegen Diaconessenziekenhuis dateert van na de Tweede Wereldoorlog. De groenaanleg sluit echter nauw aan bij het algemene beeld van het gebied. Aan weerszijden van het Westeinde liggen de buitenplaatsen Sonnenburch en Middenburg. Het aan de Vliet grenzende Middenburg heeft een buiten (XIXc), met een houten kroonlijst en gepleisterde gevels in Eclectische stijl. Ca. 1910 is het verbouwd en monenteel in gebruik als kantoor van Openbare Werken). Het is, evenals het toegangshek, beeldbepalend in de middenas van een park gelegen en heeft een gebogen oprijlaan. Voor het overige heeft het park een landschappelijk aanleg met gazons,

toegangshek, beeldbepalend in de middenas van een park gelegen en heeft een gebogen oprijlaan. Voor het overige heeft het park een landschappelijk aanleg met gazons, boompartijen en een grillig gevormde waterpartij. Tot het complex behoord tevens een 19de eeuws koetshuis. Van het tegenovergelegen Sonnenburgh herinnert alleen het landschappelijk aangelegde park aan het voormalige buiten. Tussen Middenburg en Hofwijck (het omgrachte buitenhuis van Constantijn Huygens) ligt een woonwijkje uit het Interbellum. Vermeldenswaard is hier een gave "Bergplaats voor Boedel" uit het midden van de jaren '20. Ten oosten van de spoorlijn Den Haag-Gouda en de Rijksweg A 12, die het gebied doorsnijden, ligt het beschermde dorpsgezicht, waarvan het centrum wordt bepaald door de aaneengesloten bebouwing langs de Herenstraat en dwarsstraten als de Kerkstraat. De gevels hebben hier deels een 19e eeuws en vroeg 20ste eeuws karakter. Verspreid langs het Oost- en Westeinde komt vergelijkbare lintbebouwing voor. De dorspkern wordt aan noordoostzijde afgesloten door de omvangrijke buitenplaats Vreugd en Rust, gelegen aan weerszijden van het Oosteinde. Het maakt deel uit van de langgerekte groenas van de Vliet tot aan Huis ten Bosch en Clingendael in Den Haag. Het park is in de eerste helft van de 19e eeuw gemoderniseerd naar een ontwerp van de tuinarchitect J.D. Zocher jr. Het is een fraai voorbeeld van zijn landschapsstijl met gazons, groepjes bomen en gezichtsbepalende waterpartijen en een orangerie (XIXB). Langs het Oosteinde en de Parkweg verlenen twee fraaie, toegangshekken toegang tot het park. Het aan de zijde van de Vliet gelegen buitenhuis is een gepleisterd statig pand uit ca. 1800 en als zodanig een gaaf voorbeeld van de Classicistische bouwstijl uit die tijd. Aan de andere zijde van het park staat een eveneens gepleisterde orangerie met halfronde uitbouw, bekroond met een houten belvedere (ca. 1850). Aan de zuidwestrand van de buitenplaats is in 1853-'54 een school gebouwd, eveneens een gepleisterd pand met Empirestijlelementen. Onderdelen van de bovengenoemde groenas zijn het Boerenbos en het Juliana en Bernhardpark. Laatstgenoemd park is aangelegd in 1937-1938 als werkverschaffingsproject voor jeugdige werklozen. Het park heeft aan de oost- en westzijde een ingang, waartussen een ovaal pad ligt met in het midden een vijver. Een markante bank met een gedenksteen herinnert aan het huwelijk van het vorstelijk paar. De bebouwing langs beide zijden van het Oosteinde (tot aan station Leidschendam-Voorburg) bestaat verder voornamelijk uit vrijstaande en dubbele woonhuizen uit de laatste decennia van de 19e eeuw en de eerste decennia van de 20e eeuw. Zij vormden de eerste uitleg van Voorburg. Vooral op de langgerekte kavels tussen het Oosteinde en de Vliet staan villa-achtige landhuizen met diepe achtertuinen. Deze bebouwing wordt onderbroken door de Rooms-Katholieke St Martinuskerk (1893) van de architect E.J. Margry. Bij de kerk behoren een pastorie en ligt een begraafplaats. Ten oosten van dit kerkelijk complex ligt moderne bebouwing, die inbreuk pleegt op het oorspronkelijke "buiten" karakter van de Vlietzône. Ten noord-oosten van de Wijkerlaan wordt het beeld vooral bepaalde door de 20ste eeuwse buitenplaatsen "Vliet en Brugh (ca. 1915) en "Eemwijk" (1918), wederom met karakteristiek aan de Vliet gelegen parken. "Eemwijk" heeft een strakke tuinaanleg volgens de Architectonische tuinstijl van D.F. Tersteeg (1918). De oostelijke afsluiting van het gebied wordt gevormd door Park Vronesteyn, een villa-achtig woonwijk uit de jaren '20 van deze eeuw, aangelegd ter plaatse van de gelijknamige buitenplaats. Behalve de naam herinneren nu nog verschillende oude beukenbomen aan de voormalige buitenplaats.

Hoewel de Vlietzône is samengesteld uit elementen van verschillende bouwperioden, verschijningsvormen en historische functie, hebben zij alle de gerichtheid op de VLiet en het overwegend groen karakter gemeen. Deze samenhang, waarbij het water van de Vliet de verbindende structuur vormt, wordt in de aangrenzende gemeenten voortgezet.